

DE CONFRONTATIE VAN JEUGDHULP MET ARMOEDE

IDEEËN VOOR HET ONTWIKKELEN VAN EEN ARMOEDE
BEWUSTE JEUGDHULPPRAKTIJK

Aantal woorden: 21.381

Dieter Oorlynck

Studentennummer: 19962921

Promotor: Prof. dr. Rudi Roose

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in het sociaal werk

Academiejaar: 2022 - 2023

Abstract

Ook in Vlaanderen wordt jeugdhulp geconfronteerd met armoede als een complex en hardnekkig probleem. Frontliniewerkers geven aan dat in hun praktijk handvatten en beleid ontbreken om daarmee om te gaan. Dit onderzoek gaat op zoek naar antwoorden wanneer jeugdhulp stelt dat armoede een structurele problematiek is waarvoor een formeel beleid van de eigen organisatie noodzakelijk is en daarbij het belang van de praktijk benadrukt, welke praktijken dan kunnen ontwikkeld worden, wat de betekenis is voor het formeel mandaat van de organisatie, welke ondersteuning nodig is voor de praktijk(werkers) en hoe de praktijk een stem kan laten horen over dit thema. Via focusgroepen werd met frontliniewerkers en hun direct leidinggevenden in dialoog gegaan over deze onderzoeksthema's.

Door veranderingen in het agentschap Opgroeien is er stilaan meer plaats voor armoede als structurele problematiek en meer armoedebewustzijn. Daartoe zijn een aantal zaken belangrijk, zoals het bepalen wat armoede voor de organisatie betekent en de vertaling ervan naar praktijk en structureel beleid. Dit zal een impact hebben op de middelen die de organisatie moet inzetten en men zal daarin keuzes moeten maken die invloed hebben op het formeel mandaat. Ondersteuning voor frontliniewerkers, die mee constructie willen geven aan deze veranderingen, is essentieel. Ervaringskennis, ondersteunende (financiële) middelen, interne veranderingen, samenwerking met andere organisaties, politiserend werken,... zijn daarin belangrijke elementen. Het radicaal incrementalisme en het Poverty Aware Paradigm kunnen dit veranderingsproces als benaderingswijze en inspiratiebron mee ondersteunen.

Kernwoorden: Jeugdhulp - armoede - focusgroep - structureel beleid - ondersteuning frontliniewerkers - radicaal incrementalisme - Poverty Aware Paradigm

Dankwoord

In 2020 startte ik met veel goede moed aan de masteropleiding sociaal werk aan UGent. Nu mag ik als slotakkoord daarvan deze masterproef voorleggen. Het traject studeren en werken, samen met een gezinsleven, was best wel uitdagend maar heeft me echt veel bijgebracht: wetenschappelijke kennis, inzichten, reflectie,... misschien zelfs wijsheid. Hoewel het best pittig was, heb ik er geen seconde spijt van. Uiteraard zou dit nooit mogelijk geweest zijn zonder de steun van een heel aantal mensen. De opsomming hieronder is niet exhaustief, ik wil graag een aantal mensen expliciet vernoemen.

Eerst en vooral mijn gezin: Sarah, Mitte, Lilly en Nel. Mijn studies hadden een heel grote impact op ons gezin. Toen jullie stil moesten zijn omdat ik moest studeren, of er niet was, of niet meekon op uitstap, of... Ik besef dat ik jullie daarin tekort heb moeten doen en wil jullie hiervoor uitdrukkelijk bedanken. Ik hoop stiekem dat jullie ook een beetje trots op me zijn en beloof plechtig om de komende periode extra inspanningen te doen. Sarah om daarnaast nog eens uren/dagen/weken/... te luisteren en mee te discussiëren over één of ander onderwerp dat tijdens de lessen aan bod gekomen was. Je bent inhoudelijk een straffe madam (naast een schitterende moeder uiteraard) en die momenten brachten mijn kennis naar een dieper niveau.

Ma en pa, moeke om bij te springen waar nodig en ervoor te zorgen dat we niks tekort moesten komen of om voor de kindjes te zorgen als dat nodig was. Door jullie steun en aanwezigheid kon ik dit doen.

Het agentschap Opgroeien, de afdeling OSD, de collega teamverantwoordelijken van West-Vlaanderen, de regioverantwoordelijke Katleen Castelein, alle collega's van OCJ Oostende-Veurne, de deelnemers aan de focusgroepen,... Hoewel ik de impact op het werk zo beperkt mogelijk heb proberen te houden, waren er toch momenten dat ik er minder was. Bedankt dat ik de kans gekregen heb om dit te kunnen doen. Jullie steun en extra inspanning worden echt geapprecieerd. Ik hoop echt dat ik door het volgen van deze opleiding kennis binnenbreng in deze organisatie, dat was alvast één van de bedoelingen.

Professoren Griet Roets en Rudi Roose. Eerst en vooral om me te overtuigen en te pushen om aan deze opleiding te beginnen, het was het finale zetje dat ik nodig had. Daarnaast om tijdens de opleiding wetenschappelijke kennis en kaders bij te brengen, mij uit te dagen om te reflecteren en voor de boeiende colleges. Tenslotte Prof. Roose om mijn promotor en critical friend te zijn tijdens het proces van deze masterproef en alle andere professoren, assistenten, docenten,... waar ik les van gekregen heb: dankjewel!

Woorden schieten tekort om John William Decoene te bedanken om wat hij voor mij betekent. Sinds het eind van de jaren '90 is hij mijn mentor en inspiratiebron. Als stagebegeleider, teamverantwoordelijke, collega, doctorandus, mens,... steeds weet John mij dingen bij te brengen waardoor je als mens kan groeien. Voor het onderzoek kon ik weer op jou rekenen en kijk ik opnieuw terug op een fijne samenwerking. Mocht ik nog maar een stukje van jouw enthousiasme en engagement hebben, kan ik de hele wereld aan.

Guy Moerman omdat hij, ondanks zijn overlijden 12 jaar terug, me blijft inspireren. Over hoe sociaal werk er moet uitzien, over wat participatie echt betekent, over hoe je een teamverantwoordelijke bent vanuit gedeeld leiderschap,... en zoveel meer. Ook tijdens het onderzoek kwam hij meermaals ter sprake: 'daar was Guy eigenlijk ook al mee bezig'. Pas nu valt extra hard op hoe vooruitstrevend hij was, ik blijf hem missen.

Tenslotte mijn vrienden die ik schromelijk tekort gedaan heb: het volgende rondje is van mij (en dat erna ook).

Aan alle anderen: ook bedankt!

Dieter Oorlynck

Veldegem, 11 augustus 2023.

Inhoudstafel

1. Inleiding.....	1
2. Theoretisch perspectief.....	3
2.1 Armoede is een complex probleem in een complexe context	3
2.2 Armoede en jeugdhulp in Vlaanderen	3
2.3 Armoede, wat is dat?	4
2.4 Hoe met armoede wordt omgegaan	6
2.4.1 Risicodenken en armoede	6
2.4.2 Neoliberalisme en armoede.....	8
2.4.3 Pedagogiseren van armoede.....	9
2.5 Armoede in een breder perspectief	10
2.5.1 Kinder- en andere rechten	10
2.5.2 Preventiewerking.....	11
2.5.3 Vroeg en Nabij	12
2.6 Moet er nog PAP zijn?	13
2.7 Strategie en ruimte van de sociaal werker	15
2.7.1 Discretionaire ruimte.....	15
2.7.2 Ironisch perspectief op sociaal werk.....	16
2.7.3 The resistance: it is I, Leclerc	17
3. Probleemstelling en onderzoeksvraag	19
3.1 Probleemstelling	19
3.2 Onderzoeksvraag	19
4. Onderzoeksopzet.....	21
4.1 Introductie.....	21
4.1.1 Onderzoekscontext: agentschap Opgroeien en de afdeling Jeugdhulp	21
4.1.2 Wat voorafging... ..	22
4.3 De focusgroep	25
4.3 Data-analyse	27
4.4 Ethiek van het onderzoek.....	28
5. Onderzoeksresultaten	29
5.1 Intro	29
5.2 Jeugdhulp en armoede.....	29
5.2.1 Over armoede in cases.....	29
5.2.2 Over interventies die een armoedesituatie verzwaren.....	30
5.3 Praktijken.....	31
5.3.1 Samenwerking	31

5.3.2 VIST-SA	32
5.4 Mandaat.....	34
5.4.1 Armoede ambiguïteit.....	34
5.4.2 Impact van armoede op kinderen en hun gezin in relatie tot veiligheid	34
5.4.3 Smalle en brede invulling van het mandaat.....	35
5.5 Structurele ondersteuning	35
5.5.1 Definitie: wat is armoede voor de organisatie?	36
5.5.2 Duidelijk kader en beleid.....	36
5.5.3 Middelen	37
5.5.4 Instrument VIST-SA	38
5.5.5 Ervaringskennis	39
5.5.6 Voorzieningen(beleid)	40
5.5.7 Structurele samenwerking met anderen	40
5.6 Politiseren op 3 niveaus	41
5.6.1 Micro	42
5.6.2 Meso	42
5.6.3 Macro	43
6. Discussie.....	44
6.1 Enkele vaststellingen.....	44
6.2 Wij willen PAP!.....	45
6.3 Wij willen meer!	46
7. Conclusie	48
Bibliografie	51

1. Inleiding

Jeugdhulp wordt internationaal geconfronteerd met een toenemende armoedeproblematiek en sociale ongelijkheid. De geformuleerde antwoorden hierop zijn meestal persoonsgericht en geënt op het conservatieve paradigma over armoede. Daardoor spreekt men over tekorten, problemen en risicobeheersing en ligt de oplossing vooral in psychosociale en pedagogische ondersteuning. Er wordt slechts weinig aandacht besteed aan de structurele oorzaken van de problematiek waardoor het ongelijkheid bestendigt. Steeds meer gaan stemmen op voor een meer sociaal model en kritische benadering van jeugdhulp met aandacht voor ongelijkheid en een rol in een breder armoedebeleid (Featherstone et al., 2018).

Ook in de Vlaamse jeugdhulppraktijk is armoede een complex en een hardnekkig probleem waar men heel erg mee worstelt. Jeugdhulp wordt in Vlaanderen georganiseerd door het agentschap Opgroeien. Eerder onderzoek door Decoene (2017; 2020) in Opgroeien geeft aan dat frontliniewerkers van het agentschap - de zogenaamde consultants - zich wel degelijk bewust zijn van de armoedeproblematiek in hun praktijk, maar moeilijkheden ervaren om te handelen in armoedesituaties. De gehanteerde methodieken, de organisatiecontext en neomanagerialisme staan een structurele en kritische armoede-benadering in de weg. Zo wordt armoede als het ware de 'wallpaper of practice' (Morris et al., 2018) van het agentschap, waarin het niet openlijk als een bespreekbaar onderwerp wordt beschouwd en verondersteld naar de achtergrond te verdwijnen in de praktijk van consultants. Beleidsmakers van het agentschap bevestigen deze dominante logica's, o.a. dat armoede veelal gepedagogiseerd wordt. Maar er zijn bij hen ook kritische stemmen te horen die mogelijkheden bieden voor alternatieven, bijvoorbeeld een jeugdhulp die zich engageert voor het realiseren van grondrechten en dus ook de socio-economische situatie waarin kinderen en hun gezin zich bevinden. Feit is dat er op heden nauwelijks een formeel armoedebeleid is in de organisatie, maar men beseft dat consultants ondanks dat toch armoedebewuste praktijken proberen te ontwikkelen (Decoene, 2022).

Dit onderzoek gaat op zoek naar welk beleid het agentschap Opgroeien kan voeren als het stelt dat armoede een structurele problematiek is waarvoor een formeel beleid van de eigen organisatie noodzakelijk is en daarbij het belang van de praktijk benadrukt. Welke praktijken kunnen dan ontwikkeld worden, wat betekent dat voor het formeel mandaat van de organisatie en welke ondersteuning voor praktijkwerkers moet de organisatie dan voorzien?

Het theoretisch luik van deze masterproef (hoofdstuk 2) staat eerst stil bij de betekenis van armoede en de vaststelling van de hardnekkige, historische link tussen jeugdhulp en armoede, ook internationaal. Vervolgens wordt de manier belicht waarop jeugdhulp antwoorden probeert te bieden op de complexiteiten m.b.t. armoede waarmee het geconfronteerd wordt. Hierbij wordt ingegaan op het hegemonisch discours van veiligheidsdenken, neoliberalisme en het pedagogiseren van armoede in de jeugdhulp. Aansluitend worden twee kaders besproken die eerder inspiratie konden bieden in de benadering van structurele problematieken waarmee de jeugdhulp in Vlaanderen geconfronteerd werd: een rechtenbenadering en de preventiewerking. Daarnaast bekijken we kort de conceptnota Vroeg en Nabij. Tenslotte behandelt dit hoofdstuk de

strategie, de ruimte en de weerstand van een sociaal werker in het omgaan met complexiteiten en wordt een kritische perspectief op sociaal werk en armoede, m.n. het Poverty Aware Paradigm (Krumer-Nevo, 2016), toegelicht. Deze kaders kunnen inspiratie bieden voor frontliniewerkers en hun organisatie om handvatten te vinden in het omgaan met een complex probleem als armoede.

Hoofdstuk 3 licht de probleemstelling en de onderzoeksvragen toe. Aansluitend beschrijft hoofdstuk 4 het onderzoeksopzet met daarin de onderzoekscontext, m.n. het agentschap Opgroeien en de afdeling Jeugdhulp. Het eerder onderzoek van Decoene (2017, 2020) in het kader van zijn doctoraat wordt beschreven omdat het onderzoek in deze masterproef deel uitmaakt van de derde onderzoekslijn daarin. Vervolgens wordt de kwalitatieve onderzoeksmethodologie zelf, i.c. focusgroepen, de data-analyse en de ethiek van het onderzoek uiteengezet.

Hoofdstuk 5 schetst in verschillende punten de onderzoeksresultaten. Het geeft gethematiseerd de zaken weer die in de focusgroepen aan bod zijn gekomen, aangevuld met verduidelijkende citaten van de participanten.

Het voorlaatste hoofdstuk, de discussie, legt de verbinding tussen de gebruikte theoretische kaders en de onderzoeksresultaten. Het poogt om een aantal zaken aan te kaarten en te inspireren en om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen. Deze masterproef eindigt met een conclusie, de sterktes en beperkingen van dit onderzoek en met een aantal ideeën voor vervolgonderzoek.

2. Theoretisch perspectief

2.1 Armoede is een complex probleem in een complexe context

In sociaal werkpraktijken wordt met problemen omgegaan die uit zichzelf complex en multidimensionaal zijn en waarvoor geen pasklare oplossingen bestaan (Roose et al., 2012). Complexiteit in jeugdhulp uit zich in verschillende vormen en is verbonden met de professionele opdracht van hulpverleners in jeugdhulp. Zij hebben de moeilijke en ingewikkelde opdracht om te oordelen en te handelen in precare omstandigheden die dikwijls verbonden zijn met risicoperceptie en strategieën van risicobeheersing (Hood, 2014). Daarnaast zijn menselijke relaties en interacties in elk sociaal systeem aanwezig en oorzaak van een extra dimensie van complexiteit in de hulpverleningsdynamieken in jeugdhulp (Hood, 2014). Tenslotte worden problemen er gekenmerkt door een onvoorspelbare en vluchtige dynamiek van oorzaak-gevolg waar verschillende factoren op hetzelfde moment een rol in kunnen spelen, geparafraseerd door Watson (2000) als zogenaamde ‘wicked issues’. Daardoor kunnen problemen niet eenduidig omschreven worden en hebben ze vaak verschillende aan elkaar relateerde problemen als oorzaak. Ieder probleem is uniek waardoor een standaard antwoord op wicked issues niet mogelijk is en zowel cliënten als hulpverleners dat lastig vinden (Hood, 2014).

Armoede en sociale ongelijkheid zijn zowel historisch als actueel vaak een onderdeel van deze complexiteit. Bywaters (2015) introduceerde het begrip ‘child welfare inequalities’ dat hij omschrijft als ongelijke kansen, ervaringen en resultaten van jeugdhulp die stelselmatig gekoppeld worden aan sociale voordelen en tekorten. Hij voert onderzoek over instroom in de jeugdbescherming in de UK vanuit de ‘inequality lens’ en stelt vast dat een hoger gezinsinkomen een lagere kans geeft om in jeugdhulp terecht te komen (Bywaters, 2015). Onderzoekers die met een ‘inequality lens’ naar jeugdhulp kijken wijzen op meerdere structurele oorzaken die problemen in gezinnen kunnen teweegbrengen en op die manier de kans op tussenkomst van jeugdhulp vergroten (Bradt et al., 2015). Armoede in al zijn aspecten zoals slechte huisvesting, werkloosheid van ouders, schulden,... zijn daar concrete voorbeelden van. Daarnaast verwijst men op bias van hulpverleners bij de gebruikte probleemdefiniëringen, die uitgaan van een dominant sociaal, cultureel en historisch afkomstige constructie van het ideaal van het middenklasse gezinsleven, waardoor het risico van een jeugdhulpinterventie toeneemt (Bradt et al., 2015). Onderzoek betreffende ‘child welfare inequalities’ toont ook aan dat sociale ongelijkheid en armoede kunnen in stand gehouden worden in en door interventies van jeugdhulp (Bywaters et al., 2017).

2.2 Armoede en jeugdhulp in Vlaanderen

Armoede is een complex sociaal probleem waarmee ook jeugdhulp en de gezinnen waarin het tussenkomt geconfronteerd worden (Decoene & Dewanckel, 2019; Lorenz, 2016). Armoede is een schending van mensenrechten en een uiting van sociale onrechtvaardigheid in de samenleving (Lister, 2004; Dean 2015). Je zou mogen veronderstellen dat sociaal beleid bestaat uit het realiseren van sociale grondrechten voor alle burgers waardoor armoedebestrijding gezien wordt

als de verantwoordelijkheid van de overheid. Alleen, hoe verhoudt dat zich t.a.v. de huidige sociale investeringsstaat, volgend op of deel uitmakend van de actualisatie van de sociale welvaartsstaat (Grymonprez, les maatschappelijke dienstverlening, 2020). Het risico bestaat dat in deze tendens o.a. het herverdelingsvraagstuk naar de achtergrond verdwijnt en dat bijvoorbeeld het Mattheuseffect ervoor zorgt dat mensen in armoede blijven (Cantillon & Buysse, 2016).

Armoede is aanwezig in verschillende sociale domeinen, ook in de jeugdhulp. Bouverne-De Bie (2010) stelde al eerder dat de jeugdhulp meer jongeren uit arme dan uit welgestelde gezinnen bereikt. Uit eerder onderzoek bleek dat jeugdzorg voor die gezinnen eerder functioneert als zwaard van Damocles, dan als helpende hand (Nicaise & Dewilde, 1995). Dat werpt een aantal ethische vragen op. Heeft een overheid, de samenleving, het recht om een kind uit zijn of haar vertrouwde omgeving weg te halen omwille van het feit dat het in armoede leeft? Is het legitiem om een kind in een jeugdhulpvoorziening te plaatsen omwille van armoede van de ouders en hoe verhoudt zich dat tot het waarborgen van het recht op een gezinsleven, ook als dat in armoede is?

De historische relatie tussen armoede en jeugdzorg is te vatten in de ruimere ontwikkeling tot pedagogische vertaling van sociale problemen (Bouverne-De Bie et al., 2010). Hierin is de jeugdhulp een belangrijke actor in de vormgeving van de probleemdefinitie en de wijze waarop hier wel of niet tegemoet gekomen wordt. Dit wijst op het spanningsveld tussen het zelfbeschikkingsrecht van families en het belang van kinderen. Alsook geeft het de morele worsteling weer van jeugdhulp dat de inzet niet is omwille van een armoedesituatie op zich, maar omdat de ontwikkelingsmogelijkheden en/of de veiligheid van de betrokken kinderen in gevaar is (Bouverne-De Bie et al., 2010).

Vanuit de historische relatie en vanuit de gehanteerde residuele logica van de jeugdhulp is het te verwachten dat er een hogere kans bestaat van inzet in de jeugdhulp in armoedesituaties. Het verwijst naar een precare bestaansconditie die stelt een maatschappelijk noodzakelijke hefboom te zijn om iedereen te laten participeren aan de samenleving (Bouverne-De Bie et al., 2010), terwijl dat niet altijd zo ervaren wordt of zo is. Wel in tegendeel, jeugdhulp streeft naar het bijzonder houden van die bijzondere jeugdzorg (Roose, 2006). In deze logica vinden jeugdhulp en mensen in armoede elkaar in deze definiëring van armoede als risicofactor voor een verhoogde kans op inzet van jeugdhulp.

2.3 Armoede, wat is dat?

Armoede is een thema dat zich omwille van de complexiteit niet eenvoudig laat omschrijven. Toch is het belangrijk om met enig kader naar dit fenomeen te kijken. Volgens Krumer-Nevo (2017) kan kennis over armoede opgedeeld worden in drie theoretische kaders: het conservatieve paradigma, het structurele paradigma en het kritisch paradigma.

Het conservatieve paradigma beschouwt armoede als het gevolg van psychologische, morele, gedragsmatige en culturele pathologieën of tekorten van arme mensen. Het bevat een stigmatiserend en gedecontextualiseerd discours waarin armen afgeschilderd worden als anderen,

afwijkend, lui, onverantwoord en slechte ouders (O'Conner, 2009, in Krumer-Nevo, 2017). Dat zorgt ervoor dat armen wezenlijk verschillen van niet-armen en dat er een onoverbrugbare kloof tussen hen bestaat. Daardoor wordt hun gedrag gezien als het doelwit van een interventie die er op gericht is hen te veranderen d.m.v. controle en toezicht (Moffatt, 1999; in Krumer-Nevo 2017). Deze benadering spreekt dus over tekorten, problemen en risicobeheersing en schuift individuele psychosociale hulp als oplossing naar voor (Krumer-Nevo, 2023). Deze theorie gaat niet in op armoede als gebrek aan materieel, sociaal en symbolisch kapitaal (Boone et al., 2018). Het gebrek aan geld wordt gezien als een achtergrondvariabele, die wel een invloed kan hebben op de ontwikkeling van de afwijkende kenmerken, maar zodra die verschijnen worden deze het centrale aandachtspunt. Aandacht voor het gebrek aan sociaal en symbolisch kapitaal wordt in deze benadering volledig genegeerd (Krumer-Nevo, 2017).

Structurele paradigma's hanteren een structureel perspectief dat armoede in de context van ongelijkheid plaatst. Armoede is het resultaat van economische en sociale structuren en voorzieningen die ongelijkheid bevorderen door een onzekere arbeidsmarkt (Quinley, 2003, in Krumer-Nevo, 2017), ongezonde huisvesting en gewelddadige buurten (Wilson, 1996, in Krumer-Nevo, 2017), falende schoolsystemen (Peters & Mullis, 1997, in Krumer-Nevo, 2017), gebrek aan toegang tot gezondheidszorg (Bond, 1999, in Krumer-Nevo, 2017) en zwakke, stigmatiserende en geprivatiseerde welzijnssystemen (Dominelli, 1999, in Krumer-Nevo, 2017). Deze structurele factoren leiden tot beperkte levenstrajecten die op hun beurt het leven en gedrag van arme mensen beïnvloeden. Waar het conservatieve paradigma zijn heil zoekt in het veranderen van persoonlijke kenmerken door gedecontextualiseerde individuele middelen, wil de structurele invulling eerder beleidsveranderingen op organisatorisch, lokaal en bovenlokaal niveau naar voor schuiven als oplossing van het armoedeprobleem (Gal & Weiss-Gal, 2013, in Krumer-Nevo, 2017). Mensen in armoede worden in de structurele benadering vooral gegroepeerd in groepen omdat die politiek van herverdeling vooral tegemoet komt aan de noden en behoeften van groepen maar slaagt er minder in om de directe praktijk te inspireren. Het gaat voorbij aan de symbolische dimensie van armoede, de kleine interacties en dagelijkse ontmoetingen, waardoor er een leegte dreigt die snel opgevuld wordt met stereotypering, met als resultaat dat de armen opnieuw de schuld krijgen van hun situatie (Krumer-Nevo, 2017).

De kritische theorie tenslotte bouwt voort op de structurele analyse van armoede op macroniveau maar koppelt het aan een sterkte focus op de kracht van symbolisch kapitaal of aan het gebrek eraan. Dit betekent dat er erkenning voor is en komt neer op een gedetailleerde weergave van agency en kennis van mensen in armoede, een verhoogde gevoeligheid voor taal en andere symbolische aspecten van overheersing en een bewustzijn van othering en de voortdurende strijd daartegen (Lister, 2004). Het Poverty Aware Paradigm van Krumer-Nevo (2016) situeert zich in deze laatste benadering.

De armoedeproblematiek kent dus een aantal niet-exhaustieve structurele oorzaken die met elkaar gerelateerd zijn:

- Armoede is een gebrek aan inkomen en materiële hulpbronnen. Daarom mogen we van het beleid verwachten dat ze vorm geeft aan het principe van sociale bescherming en structureel beleid van herverdeling en zo het verschil tussen rijk en arm tegen (weg) te werken (Cantillon & Buysse, 2016).
- Armoede kan ook gezien worden als een gebrek aan immateriële hulpbronnen d.m.v. processen van sociale uitsluiting op verschillende levensdomeinen, zoals in de publieke hulp- en dienstverlening (Lister, 2004).
- Armoede wordt bovendien begrepen als een gebrek aan macht om mee te definiëren wat armoede is en wat armoedebestrijding kan betekenen. Ervaringskennis van mensen in armoede bevat kansen om die kennis te gebruiken in het ontwikkelen van strategieën van armoedebestrijding in onderzoek, beleid en praktijk (Lister, 2004; Boone et al., 2018).

2.4 Hoe met armoede wordt omgegaan

Er zijn een aantal benaderingswijzen om naar armoede te kijken en richting te geven om met deze problematiek om te gaan en te beheersen. Het risicodenken en het neoliberalisme dragen bij aan het versterken van het conservatief paradigma (Krumer-Nevo, 2017) waardoor het risico op het pedagogiseren en individualiseren van armoede versterkt wordt.

2.4.1 Risicodenken en armoede

Het discours van veiligheid is dominant aanwezig in de huidige sociaal werkpraktijken (Featherstone et al., 2018), dus ook in de werking van de afdeling Jeugdhulp van het agentschap Opgroeien. De uitdrukkelijke keuze voor de Signs of Safety-benadering geeft daar gestalte aan. Uiteraard is veiligheid als thema reeds langer aanwezig in de jeugdhulp. De etymologie van het woord 'jeugdbescherming' bevat dit: jeugd die moet beschermd worden.

De risicosamenleving (Beck, 1992) wordt gedomineerd door een preoccupatie m.b.t. veiligheid en focust hoofdzakelijk op de omstreden vraag hoe deze onzekerheden en risico's kunnen verminderd en gecontroleerd worden (Beck, 1992). Deze nadruk op risico's leidt tot een relatie tussen overheid en burgers die gedomineerd wordt door wantrouwen, protectionisme en responsabilisering (Stanford, 2010).

De aandacht voor risico's en risicovermindering in jeugdhulp wordt versterkt door tragedies die te vaak in dagbladen verschijnen. Om dergelijke drama's zoveel als mogelijk te verminderen, zetten overheden en sociale diensten volop in op risico-reducerende praktijken (De Pauw, 2020). Die zouden er moeten voor zorgen dat gevaarlijke, onveilige situaties zichtbaar en tastbaar gemaakt worden, waardoor men sneller kan ingrijpen tegen misbruik, mishandeling en geweld (Broadhurst et al., 2010; Munro, 2004).

Een enge benadering van risico-assessment en -beheersing is bij beleidsmakers meest populairst (Oak, 2016). Deze focussen op standaardisatie d.m.v. technische en diagnostische tools, checklists en procedures (Vyvey et al., 2014) en worden vaak onderbouwd met evidence-based paradigma's om het managen van risico's mogelijk te maken (Munro, 2004).

Uit onderzoek blijkt dat in dit veiligheidsdiscours de focus van sociaal werk verschuift van een rechtenbenadering (hoe kunnen we de rechten van mensen verbeteren) naar een risicogerichte benadering (hoe kunnen we onze samenleving beschermen tegen het risico van de potentieel gevaarlijke mensen) (Webb, 2009). Ornellas (2018) stelt dat dit een problematische evolutie is zowel voor sociaal werk als academische discipline als voor de praktijk van het sociaal werk. De jeugdhulpverlener wordt in een positie geplaatst dat er van hem verwacht wordt dat hij een correcte veiligheidsinschatting maakt. Is het gevaar dan niet dat men in een veiligheidskramp schiet - lees: de veiligheid lager gaat inschatten - zodat men minder angst moet hebben dat er iets verkeerd zou lopen? Omgekeerd, vanuit het standpunt van de cliënt bekeken zou je kunnen stellen dat die er alle belang bij heeft om zoveel mogelijk aspecten van onveiligheid te verbergen om zo het risico te vermijden dat zijn kind geplaatst wordt. Waar is de gemeenschappelijkheid gebleven? Trouwens, wie bepaalt wat er veilig dan wel onveilig is?

Een bredere invulling van risico-assessment en -benadering in hulpverleningspraktijken is mogelijk. Qua marketing kan je moeilijk een betere naam bedenken om een visie op hulpverlening in de markt te plaatsen: SoS. Ware het niet dat de afkorting niet staat voor de alom bekende Save Our Ships, maar voor Signs of Safety. In 2014 kiest de afdeling OSD voor deze uit Australië afkomstige benaderingswijze die stelt een innovatief, krachten gebaseerd, veiligheid georiënteerd en evidence-based model van casework in de jeugdbescherming te zijn. Het model probeert verder te gaan dan enkel de focus op risicocontrole te leggen. Gebaseerd op de aanname dat dit leidt tot povere relaties van diensten met gebruikers en tot een conservatieve, openlijk controlerende benadering. Daarom combineert Signs of Safety aspecten van het beheersen van risico's met een krachtengerichte focus op partnerschap en samenwerking (Keddell, 2014). Het toegepaste framework onderscheidt zorgen, complicerende factoren (kolom 1), bestaande krachten en veiligheden (kolom 2), veiligheidsdoelen en verwachtingen (kolom 3) (Turnell, 2018).

Onder complicerende factoren worden zaken verstaan die de familiesituatie complexer maken om mee om te gaan zoals mentale gezondheidsproblemen, druggebruik,... en ook armoede. Slechts als die complicerende factor zo dominant aanwezig is, dan kan deze een zorg worden. Zo is occasioneel weedgebruik complicerend, maar constant onder invloed zijn waardoor het dagelijks functioneren in relatie met het opvoeden van kinderen moeilijk of onmogelijk wordt, een zorg. Er is sprake van een continuüm tussen beiden, maar dit maakt het niet makkelijk om altijd scherp te stellen wat een zorg dan wel een complicerende factor is. Wanneer gewerkt wordt met krachten speelt het netwerk (familiaal, maar ook ruimer) een cruciale rol in het steunen van de familie om veiligheid georiënteerde doelen te behalen (Spratt et al., 2019).

Hoewel het model richting en dynamiek geeft aan de organisatie, goed lijkt te werken om een aantal zaken in kaart te brengen en aanzetten geeft tot krachtgerichte oplossingen (Haedens,

2021), is het niet los te koppelen van de neoliberale tendens en managerialisme die ook in jeugdhulp dominant aanwezig is. De rechten op deze benaderingswijze werden aangekocht, de opvolging gebeurt binnen een strak kader. Signs of Safety is een beschermd merk en mag niet zomaar door iedereen gebruikt worden. De opvolging en coördinatie gebeurt door Elia, een internationale ngo. Dat economisch principe zie je in alles: de merknaam, het beschermde logo, de licenties, de erkende trainers en consultants,... Het roept alvast een aantal ethische vragen op. Wat is er dan zo exclusief en vernieuwend aan deze benaderingswijze in de jeugdhulp? Kan men die principes en een verzameling van (bestaande) methodieken dan zomaar commercieel claimen of is dit ondertussen de realiteit geworden in de sociaal maatschappelijke werkelijkheid?

Anderzijds heeft Signs of Safety een krachtengerichte focus op partnerschap en samenwerking (Kedell, 2014). Het zet de consulent met het gezin en hun netwerk samen om te kijken wat de zorgen zijn en hoe er aan oplossingen kan gewerkt worden. Al het bovenstaande in ogenschouw genomen brengt ons bij een paradox, of toch op zijn minst in een bijzondere situatie. SoS stelt krachtgericht en participatief te zijn, gezinnen geven mee constructie aan wat ze als problemen ervaren. Maar als men aspecten van armoede naar voor schuift, worden deze vertaald naar een complicerende factor waar niks mee gedaan moet worden. Hoe participatief ben je dan?

We stellen zowel binnen het agentschap Opgroeien, afdeling Jeugdhulp als binnen de ganse sector van de jeugdhulpverlening vast dat deze benaderingswijze steeds meer toegepast wordt. Het zal dan ook belangrijk zijn om een aantal fundamentele, wetenschappelijke vragen te stellen. Hoe ontwikkelt deze praktijk zich binnen dat theoretisch kader en welke bedenkingen kan men formuleren? Hoe kan men effecten meten van deze aanpak? Hoe ervaren cliënten, medewerkers, het beleid,... deze aanpak? Wat is de betekenis van armoede? Wat is kennis, wat is waar? Als een sector zich anders oriënteert en organiseert moet dit gebeuren in wisselwerking met de academische wereld, al was het maar omdat deze de werknemers van de toekomst opleidt en hen kritisch-reflectief moet doen kijken naar sociale praktijken. Een eerste wetenschappelijk onderzoek over de praktijk in Vlaanderen werd ondertussen uitgevoerd (De Clercq et al., 2022), een ander betreffende contextbegeleiding Signs of Safety is bezig (Opgroeien.be, z.d.) en ongetwijfeld volgen er nog andere.

2.4.2 Neoliberalisme en armoede

Samen met de hegemonie van het risicodenken is ook het hedendaagse geloof in allerlei managementprincipes een belangrijke maatschappelijke tendens die een grote impact heeft op de sociaal werkpraktijk en dus ook op die van jeugdhulp. Het neoliberalisme en neomanagerialisme worden in deze context dikwijls vertaald naar New Public Management (Baines, 2010). Dit administratief en organisatorisch systeem vertrekt van de gedachte dat een beter management en een focus op efficiëntie en kostenvermindering een groot aantal economische en sociale problemen zal oplossen (Baines, 2010). Onder invloed van deze economische principes proberen overheden het werk van sociaal werkers en hun organisaties verder te reguleren en te controleren aan de hand van allerlei controlemechanismen en kwaliteitsaudits (Webb, 2011). Het is nog maar

de vraag of een complexe praktijk als deze van het sociaal werk zich laat vertalen in dergelijke economische denkkaders. Het is alvast duidelijk dat deze principes ook in de jeugdhulppraktijk in Vlaanderen zijn doorgedrongen. Consulente worden immers niet zomaar casemanagers genoemd van de kinderen en de gezinnen die ze opvolgen.

Door deze benadering van risico's en het neomanagerialisme als strategie om deze te willen en kunnen beheersen - te managen als het ware - zorgen ze voor een steeds toenemende aandacht voor risicoassessment en -management (Broadhurst et al., 2010). Door steeds meer in te zetten op dergelijke systemen willen overheden bereiken dat risico's zoveel mogelijk gecontroleerd worden en dat sociaal werkers rationele beslissingen nemen i.v.m. mogelijke bedreigingen en risico's die kinderen lopen (Vyvey et al., 2014).

Ondanks een neomanagerialistisch beleid dat erop gericht is op het vergroten van efficiëntie en verantwoording (Klenk, 2018, in Timor-Shlevin et al., 2023), hebben onderzoekers een deprofessionalisering vastgesteld die ontstaat wanneer neomanagerialistische hervorming sociale diensten minder toegankelijk en minder responsief maken voor gemarginaliseerde mensen en dat het de reikwijdte van het handelen van sociaal werkers beperkt (Timor-Shlevin et al., 2023). Het versterkt het beeld dat gemarginaliseerde mensen schuld hebben aan hun situatie en draagt bij aan een paternalistische en afstandelijke relatie tussen sociaal werkers en hun cliënten (Timor-Shlevin, 2022). Daarnaast hebben wetenschappers ook aangetoond hoe deze benaderingen de natuur van sociale diensten zodanig veranderen dat ze werken als een bestraffend, geïnstitutionaliseerd uitsluitingsmechanisme voor gemarginaliseerde bevolkingsgroepen (Baines, 2021).

2.4.3 Pedagogiseren van armoede

De historische relatie tussen jeugdhulp en armoede werd eerder toegelicht (Bouverne-De Bie et al., 2010) en was het onderwerp van onderzoek om vanuit verschillende perspectieven te kijken welke logica's aan de basis liggen in het omgaan van jeugdhulp met armoede (Bywaters, 2010). Een dominant discours is dat van 'pedagogisering van armoede' (Bouverne-De Bie et al., 2010; Roets et al., 2016). De essentie van die redenering is dat jeugdhulp sociale en structurele problemen erkent maar deze doorgaans vertaalt als een pedagogische kwestie, m.n. dat ze ontstaan door een opvoedingstekort en dat opvoeding gezien wordt als de oplossing ervan. In dezelfde logica spreekt men van 'kinderen in risicosituaties' en 'kinderen als risico', waar een opvoedingstekort het verband is tussen beiden (De Vos, 2015). Antwoorden op een structureel en complex probleem als armoede worden gezocht in een pedagogische aanpak die gericht is op het gezin en op de opvoedingsvaardigheden van ouders (Decoene, 2022).

Structurele problemen worden zo vertaald naar individuele problemen die de individuele verantwoordelijkheid zijn van ouders en gezinnen. Dit zorgt voor een extra belasting van die gezinnen en leidt tot een 'dynamiek van familialisatie' waarbij maatschappelijke problemen afgewenteld worden op individuele families (Bradt et al., 2015; Spiesschaert, 1997). Zij worden

daardoor vaak gestigmatiseerd en verantwoordelijk gesteld voor de armoede waarin hun kinderen opgroeien en voor het gebrek aan zorg om te ontsnappen aan die situatie (Vandenbroeck, 2019).

2.5 Armoede in een breder perspectief

Hierboven worden een aantal paradigma's beschreven, zoals het neoliberalisme, het veiligheids- en risicodenken en het pedagogiseren van armoede, die een nogal beperkende, stigmatiserende en individualiserende benadering zijn van de armoedeproblematiek. Een kritische benadering op armoede vanuit een mensenrechten-perspectief, bekijkt het ook de structurele omstandigheden en houdt rekening met de agency van mensen in armoede (Krumer-Nevo, 2017). Als we met deze bril kijken, welke kaders kunnen daarvoor helpen of inspireren en zijn er in de historiek of de huidige praktijk van jeugdhulp in Vlaanderen elementen of aanknopingspunten te vinden? Uiteraard is de oplijsting hieronder niet-exhaustief.

2.5.1 Kinder- en andere rechten

Armoede en jeugdhulp zijn onlosmakelijk verbonden met mensenrechten, de daaruit voortvloeiende sociale grondrechten en met kinderrechten. Hoewel deze kaders een fundament zijn en houvast kunnen bieden, begeven we ons in dit discours ook op glad ijs. Hoe kunnen we deze rechten interpreteren, hoe verhouden ze zich tot elkaar en hoe worden ze in de praktijk geïmplementeerd of niet?

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind is de basis van de jeugdhulpverlening en wordt in Vlaanderen vertaald in het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp (2004). Hoewel dit Verdrag en het decreet van toepassing moeten zijn in alle sectoren die deel uitmaken van de integrale jeugdhulp, kunnen deze op verschillende manieren worden gelezen en geïnterpreteerd. Dit heeft verschillende gevolgen, gewenst en ongewenst (Roose, 2008).

Er is een onderscheid tussen een rechtstechnische en een reflectieve lezing van de rechten van het kind (Verhellen et al., 1989). In de eerste benadering worden rechten gezien als een slotsom van dialoog: de oplossing voor concrete problemen ligt in de juridische regel. Bijvoorbeeld het recht op hulp wordt gezien als een recht op toegang tot hulp (Loosveldt, 1999, in Roose, 2008), participatie het middel tot het realiseren van dit recht. Je krijgt een opsplitsing tussen autonome burgers en cliënten enerzijds en rechten van kinderen en ouders anderzijds met als gevolg dat bij sommigen hun rechten minder in plaats van meer opgenomen worden (Roose, 2008). Een rechtstechnische benadering zorgt daarnaast voor een spanning tussen rechten voor kinderen en deze van ouders. Gezinnen in armoede zijn hiervoor nog extra kwetsbaar, o.a. omdat ze minder kunnen voldoen aan wat er verwacht wordt in een 'goede' opvoeding (Bouverne-De Bie et al., 2010). We zien in jeugdhulp te dikwijls dat rechten rechtstechnisch benaderd worden, zoals cliënten informeren (recht op informatie) via een brief over welke soort hulp nu precies

aangevraagd werd, maar waar ze finaal niks van snappen (Gevaert, 2022). Hoe geïnformeerd ben je dan?

Vanuit een reflectieve lezing fungeren rechten als startpunt van dialoog. Dat betekent dat samen met kinderen en ouders moet nagegaan worden of ze tot hun recht komen (Vanobbergen et al., 2004). Jeugdhulpverlening gaat dan over een ontgrenzende i.p.v. begrenzende benadering waarin het eigen aanbod telkens in de maatschappelijke context wordt gezien, op welke manier dit gebeurt en of deze verantwoord zijn (Roose, 2006). Deze visie vraagt een maatschappelijke analyse voorafgaand aan de hulpverlening en gaat uit van een participatieve benadering. Participatie wordt gezien als een uitgangspunt van het beleid en niet als een instrumenteel principe (De Bie et al., 2010), zodat iedereen kan meebepalen wat de probleemdefinitie is. Uiteraard is dergelijke benaderingswijze een spanningsveld in een historisch gegroeide zorgtraditie waarin de beschermingstraditie voorop staat (Roose, 2008). Een reflectieve lezing van rechten verwijst naar een maximalistische interpretatie van het recht op hulpverlening en wordt de agogische dimensie met het sociaal beleid en het sociaal politieke niveau verbonden: het recht op een menswaardig bestaan sluit ook een recht op hulpverlening in (Raes, 1995, in Roose, 2008). In dezelfde lijn stelt Krumer-Nevo (2022) in haar Armoedebewust Paradigma dat geen expliciete aandacht voor armoede in het beleid van een organisatie als een schending van mensenrechten kan worden gezien.

We stellen vast dat de implementatie van de integrale jeugdhulp een mengvorm van beide benaderingswijzen kent. Er wordt debat gevoerd maar er wordt ook geïmplementeerd. En dat implementeren mag er niet voor zorgen dat het reflecteren stopt. Men zou steeds opnieuw het rechtenkader als referentiekader moeten toepassen en concretiseren aan de hand van de 5 (of 7, aangevuld met bekendheid en betrouwbaarheid) B's: beschikbaar, bereikbaarheid, bruikbaarheid, betaalbaarheid en begrijpbaarheid. Deze B's zijn ondertussen genoegzaam bekend, vanuit de boekjes, te weinig vanuit de praktijk. Een grondig debat is wenselijk en eigenlijk ook noodzakelijk.

2.5.2 Preventiewerking

Voorkomen is beter dan genezen, een slogan die dikwijls gebruikt wordt om de preventiegedachte te framen. Maar dit zegt alles en niks tegelijk, iedereen gebruikt deze term zoals het hem of haar best uitkomt. En dat brengt ons tot de kern van het probleem van de benaming 'preventie': iedereen vult dat naar eigen goeddunken in.

In de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw werd preventie mee opgenomen in de dienstverlening van de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg (CBJ). Naast het bureau, dat de individuele dossiers hulpverlening van de sociale dienst goedkeurde, ontstaat de preventiecel. Bedoeling was dat deze preventief beleid ontwikkelde en preventieve acties ondersteunde over problematieken die aan bod komen in de jeugdhulp, met uiteindelijke bedoeling - ja hoor - het voorkomen dat kinderen, jongeren en hun gezinnen in de jeugdhulp terecht komen. Iedere preventiecel, twintig in totaal want in ieder bestuurlijk arrondissement was er één, ontwikkelde initiatieven. Aanvullend werd in elk CBJ iemand vrijgesteld om dit te doen: de preventieconsulent (Oorlynck, 2000). Een sterke

centrale aansturing was er niet en een aantal bevlogen individuen vonden elkaar en beseften dat het ontwikkelen van een gedegen preventiebeleid stoelde op visie, analyse en strategie. Het werk *Lettertjes in de soep* (Spiesschaert, 1997) gaf richting aan deze zoektocht en pleitte voor een offensieve en structurele vorm van preventie. *De methodiek van de preventieve projectwerking* van De Cauter (1990, 1999) en later *Preventie gespiegeld* van Vettenburg (2003) zijn belangrijke inspiratiebronnen om een meer objectieve discussie te voeren over wat preventie nu wel of niet kan zijn.

Begin de jaren 2000, werden de verschillende preventiecellen afgeschaft, de preventie werd meer losgekoppeld van de CBJ werking en het provinciaal niveau deed zijn intrede in de afdeling Bijzondere Jeugdzorg. De preventieconsulenten vormden een regionaal team: het preventieteam. Omgevingsanalyses en beleidsplannen werden opgemaakt om de werking uit te bouwen (Oorlynck, 2000).

Daarnaast werden ondertussen na een parlementaire evaluatie, de eerste stappen gezet richting ontwikkeling van de integrale jeugdhulp. Hoewel een verder afknippen van de preventie in eerste instantie niet de bedoeling is, was het wel een gevolg. Waar er vroeger meer thema's in de scope van de preventie van de bijzondere jeugdbijstand zaten, werd er van andere beleidsdomeinen zoals onderwijs, huisvesting, werk, armoede-organisaties,... verwacht om dat zelf op te nemen. Daardoor vallen een aantal belangrijke actoren uit de boot: de relatie welzijn-onderwijs, link tussen armoedebestrijding en jeugdhulp, jeugdwerk met kwetsbare jongeren, lokale preventieprojecten,... (Serrien, 2016). De focus lag vanaf dan op één specifieke vorm van preventie: opvoedingsondersteuning. Dit werd later opgenomen in het decreet preventieve gezinsondersteuning, zodat er geen preventiewerking meer is binnen de afdeling Jeugdhulp.

2.5.3 Vroeg en Nabij

Jeugdhulp staat vanaf eind 19de eeuw op de politieke agenda en is onderwerp van verschillende opeenvolgende wetgevende en decretale initiatieven die de organisatie ervan proberen te regelen (De Vos, 2015). De hardnekkige band tussen jeugdhulp en armoede (Bouverne-De Bie et al., 2012) werd eerder uiteengezet alsook het pedogiseren van armoede door jeugdhulp die door regelgeving in de hand kan gewerkt worden (Roets et al., 2016). Een vernieuwde regelgeving geeft soms ook de mogelijkheid om nieuwe sporen te introduceren die afwijken van de gangbare hegemonie.

Op 17 januari 2023 keurt de Vlaamse Regering de conceptnota 'Vroeg en Nabij' goed (Crevits, 2023). Deze nota komt tien jaar na de invoering van het decreet integrale jeugdhulp en het decreet preventieve gezinsondersteuning en moet voor bijsturing zorgen in de hiaten die vanuit de jeugdhulp praktijk en via signalen van jongeren en gezinnen naar boven komen (Opgroeien.be, z.d.) en uiteindelijk uitmonden in een nieuw decreet. Het plan wil ieder kind in Vlaanderen het recht geven om kansrijk op te groeien. De focus ligt daarbij het vroeg en proactief handelen bij ondersteuningsnoden en op een zorg die zo dicht mogelijk aansluit bij de leefwereld van kinderen, jongeren en gezinnen (Crevits, 2023).

De nota beschrijft hoe het dat kansrijk opgroeien wil realiseren en schuift daarvoor drie grote doelstellingen naar voor: inzetten op een positieve en rijke leefomgeving (1), ontwikkelen van effectieve zorg- en ondersteuningstrajecten die breuken vermijdt en zorgt dat kinderen op een zo gewoon mogelijke manier kunnen opgroeien (2) en verzekeren van adequate dienstverlening en zorg voor kinderen met een meervoudige en complexe problematiek (3) (Crevits, 2023).

Nabij staat enerzijds voor dichtbij, in de vertrouwde leefomgeving. Basisvoorzieningen, zoals Huizen van Kind of de school, spelen een essentiële rol in het realiseren van rechten van kinderen en van hun gezinnen. Het gaat om plaatsen waar iedereen gebruik kan van maken vanuit een rechtenbenadering. Deze zijn tevens de plaatsen waar rond kinderen en gezinnen meer gespecialiseerde hulp kan bijgeschakeld worden vanuit het principe dat er een 'vloeibare' samenwerking is tussen die basisvoorzieningen en meer gespecialiseerde hulp (Opgroeien.be, z.d.). Vroeg en Nabij staat anderzijds voor een aanpak die vorm krijgt vanuit een populatiegerichte visie, met een belangrijke focus op preventie en vroeginterventie, in gedeelde verantwoordelijkheid tussen alle partners die zich samen engageren. Anders dan in het huidige verkokerde model met lange wachtlijsten, pleit men voor een collectieve verantwoordelijkheid van alle betrokken actoren om een antwoord te bieden op ondersteuningsvragen die er in een bepaalde regio zijn (Opgroeien.be, z.d.).

Uiteraard zitten in deze nota een aantal belangrijke opportuniteiten, ook in relatie tot de armoedeproblematiek in de jeugdhulp, maar ook een aantal aandachtspunten en valkuilen. Zonder hier tot in detail op in te gaan, wil ik er toch graag enkele aanstippen. Een eerste is het principe van het voorkomen van breuken in de jeugdhulptrajecten en een vaste trajectbegeleider, iets dat ook door Naert (2019) aangegeven wordt als belangrijk. Hoewel het belang niet te ontkennen valt, is het tot nu - want het zat als principe ook in het decreet integrale jeugdhulp - niet gelukt om te realiseren. Een tweede valkuil is de preventiegedachte waar men niet enkel aandacht mag hebben voor een individuele benadering en pedagogisering, zoals de eerste 1000 dagen, waardoor structurele problematieken zoals armoede opnieuw onder de mat dreigen geveegd te worden (Spiesschaert, 1997; Vettenburg, 2003). Aansluitend komt opnieuw het neoliberalisme in beeld want door eerder te investeren in kinderen voorkomt men grotere maatschappelijke kosten als kinderen groter worden (Baines, 2010). Het zal belangrijk zijn om over deze en andere thema's grondig debat te voeren en cruciale aanpassingen door te voeren in alle betrokken sectoren en diensten.

2.6 Moet er nog PAP zijn?

Er zijn een aantal vormen van verzet mogelijk tegen de toenemende dominantie van het neoliberalisme en het veiligheidsdiscours in het huidige (jeugd-)welzijnslandschap. Het Poverty Aware Paradigm (PAP) van Krumer-Nevo (2016) kan gezien worden als een vorm van verzet en is een kritisch kader dat armoede centraal stelt in de analyse van machtsverhoudingen tussen de dienstverlening van organisaties en hun gebruikers.

Het PAP bevat een aantal theoretische, ethische en praktische principes (Krumer-Nevo, 2016). Het conceptualiseert armoede als een schending van mensenrechten, zowel op structureel vlak (zoals kansen in onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting,...) als bij interpersoonlijke relaties (zoals als gelijkwaardige mens erkend worden). Het tweede principe legt de nadruk op het constante verzet of weerstand van mensen t.o.v. hun armoede. Mensen willen niet arm zijn en doen er alles aan om de invloed ervan op hun leven te beperken. Dit beginsel geeft tegenspraak aan het dominante beeld dat mensen zelf schuld hebben aan deze omstandigheden. Het derde principe stelt dat sociaal werkers machtsverhoudingen moeten uitdagen en leren van mensen in armoedesituaties door een nauwe relatie met hen aan te gaan. Dat is mogelijk als sociaal werkers een ethische benadering van solidariteit toepassen waarin men cliënten in hun strijd bijstaat i.p.v. hen ondersteunen om zich aan te passen aan een onrechtvaardige situatie (Krumer-Nevo, 2016).

Organisatie van PAP in de praktijk

Gezien deze masterproef gaat over de confrontatie van jeugdhulp met armoede in Vlaanderen en dat het agentschap Opgroeien een overheidsdienst is met sociale dienstverlening, kunnen vergelijkbare bestaande praktijken inspirerend werken. Het ministerie van welzijn in Israël introduceerde dit kader in 2015 als leidend model voor de sociaal werkpraktijk in hun sociale dienstverlening. Ondertussen kan men een positieve evolutie vaststellen en wordt het steeds breder toegepast, ook in de jeugdhulppraktijk (M. Krumer-Nevo, persoonlijke communicatie, 18 april 2023).

Het PAP bestaat uit een vijfdelig organisatiemodel en is bedoeld om nauwe cliëntrelaties die maatschappelijk werkers moeten ontwikkelen mogelijk te maken en te ondersteunen: training en supervisie, beperkte caseload, flexibel budget en maatschappelijk werker(s) voor het realiseren van rechten (Krumer-Nevo, 2022).

- De vorming wil maatschappelijk werkers een kritisch standpunt helpen ontwikkelen ten aanzien van armoede als een sociaal probleem dat ontstaat door structurele onrechtvaardigheid en kritische reflexiviteit die nodig is om othering te overwinnen en de subjectiviteit van cliënten te erkennen. Daartoe worden drie elementen gecombineerd (Krumer-Nevo et al, 2009):

1. Verwerven van theoretische en empirische kennis over armoede en sociaal beleid, met specifiek aandacht voor de drie paradigma's over armoede (conservatieve, structurele en kritische paradigma). Dit omvat ook de kennis van en de bijdrage door professionals om zich te verzetten tegen othering.
2. Ontwikkelen van een kritische reflectie op de persoonlijke en culturele waarden m.b.t. armoede van de professionals, zodat othering kan vermeden worden. Men ontwikkelt een bewustzijn van verschillende vormen van discriminatie en symbolisch geweld waarmee mensen in armoede geconfronteerd worden.
3. Aanleren van vaardigheden voor PAP-praktijk. Deze vaardigheden worden aangeleerd via discussies over casestudies.

- Zowel vorming, training en supervisie zijn een permanent proces omdat de combinatie van deze elementen leidt tot een essentiële verandering in de manier waarop sociaal werkers hun werk met mensen in armoede invullen.
- Om nauwe banden aan te gaan met cliënten is een beperkte caseload en werkdruk essentieel. Maatschappelijk werkers dienen immers bereikbaar en beschikbaar te zijn, zeker in tijden van nood. Door de beperkte caseload kan men ook meer naar cliënten thuis gaan, niet om toezicht te houden maar wel om alle gezinsleden te bereiken en hun netwerk te ontmoeten. Zo kan men ook degenen bereiken die zelden op de dienst zelf geraken.
- Maatschappelijk werkers moeten beschikken over flexibele budgetten waarmee ze cliënten vooruit kunnen helpen. In tegenstelling tot budgetten met eerder beperkende criteria en voorschriften in een omslachtig bureaucratisch systeem, is dit budget flexibel en onmiddellijk beschikbaar om verschillende behoeftes te dekken zoals voedsel, gezondheidsvoorzieningen, andere basisbehoeftes tot het betalen van schulden en de uitvoering van noodzakelijke huisrenovaties. Dit idee om sociaal werkers en hun cliënten toegang te geven tot een budget met zoveel mogelijk vrijheid om te kiezen hoe het geld te gebruiken, vormt een belangrijk afwijking van de tot op heden gehanteerde norm wat betreft de houding en wantrouwen tegenover zowel zorgvragers als sociaal werkers.
- Het toevoegen van een nieuwe rol aan de dienstverlening, nl. een maatschappelijk werker voor het realiseren van rechten. Deze maatschappelijk werkers zijn opgeleid om in het complexe terrein van rechten te navigeren op het vlak van welzijn, sociale uitkeringen, onderwijs, gezondheid en huisvesting. Die sociaal werkers zijn een belangrijke bron van informatie en ondersteuning voor de gezinsmaatschappelijk werker en hun cliënten.

2.7 Strategie en ruimte van de sociaal werker

De armoedeproblematiek is niet iets wat een sociaal werker langs zijn koude kleren laat afglijden, integendeel. Hij wordt er persoonlijk door geraakt en ontwikkelde een diversiteit aan handelingsstrategieën om met deze complexe situatie om te gaan (Roets et al, 2016). Ondanks een dominant discours van pedagogisering van de armoedeproblematiek door jeugdhulp (Bouverne-De Bie et al., 2012; Decoene, 2022) zijn er alternatieve, structurele en kritische benaderingswijzen, zoals het PAP (Krumer-Nevo, 2017), mogelijk. Daarnaast heeft elke hulpverlener impact op zijn eigen professioneel handelen waardoor men zelf niet machteloos is om iets te doen aan de armoedesituatie van gezinnen die ze opvolgen (Roets et al., 2016) en op hoe de dienstverlening van de organisatie er uit ziet.

2.7.1 Discretionaire ruimte

Lipsky introduceerde in 1980 de term discretionaire ruimte in zijn werk *Street-level bureaucracy*. Hij verwijst hierbij naar professionals die reeks contact hebben met cliënten, frontliniewerkers waaronder ook sociaal werkers, en kan omschreven worden als de ruimte om zinvol te handelen

rekening houdende met de wettelijke context en met respect voor de betrokkenen in interpersoonlijke praktijken. Dus de handelingsruimte tussen de formele verwachtingen vanuit het beleid van de organisatie en de wijze waarop die geïmplementeerd en dus geïntegreerd worden in de praktijk (Carson et al., 2015; Zacka, 2017). Discretionaire ruimte geeft inzicht in de wijze waarop sociaal werkers zich kunnen positioneren ten aanzien van spanningen waarmee ze in de dagelijkse praktijk geconfronteerd worden (Devlieghere & Roose, 2017).

Hoewel deze ruimte letterlijk ruimte kan geven aan het handelen van consulenten, is het voor hen in de huidige context van de jeugdhulp niet makkelijk om er zich in te begeven. In een overbezette werkagenda dienen zeker de nodige administratieve zaken in orde gebracht te worden, zodat de noodzakelijke ondersteuning minstens wordt aangevraagd. Geen goedgekeurde aanvraag betekent immers sinds de start van de integrale jeugdhulp geen hulp (Devlieghere & Roose, 2017; Gevaert, 2020). Steeds toenemende regelgeving en procedures, de daaraan verbonden controles van professionele praktijken, zou een inperking van de professionele vrijheid van praktijkwerkers kunnen betekenen. Hoewel managerialisme inderdaad de discretionaire ruimte van praktijkwerkers wil inperken, blijft een voortgezette rol van discretie in sociaal werk praktijken onontbeerlijk (Evans, 2011; Zacka 2017). Nieuw beleid, meer regels en procedures betekent vaak een complex, verweven geheel dat interpretatie behoeft en waarin prioriteiten moeten gesteld worden. Een deskundig oordeel van praktijkwerkers daarin is essentieel. Op die manier kan een toename van regels voor extra onduidelijkheid zorgen en aldus tot meer discretie leiden (Evans, 2011).

Daarnaast zou er in deze redenering een spanningsveld kunnen ontstaan tussen sociaal werkers en hun leidinggevenden. Echter, uit onderzoek blijkt dat ook leidinggevenden op hun beurt gebruik maken van hun discretionaire ruimte om te kunnen omgaan met de spanningen waar zij als (tussen-)leidinggevende mee geconfronteerd worden (Evans, 2011). Zij voeren de regels en procedures die het beleid hen oplegt niet altijd strikt uit en zijn alert voor signalen van de frontliniewerkers. Door middel van beslissingen die leidinggevenden nemen in hun discretionaire ruimte hebben zij op hun beurt grote invloed op de context waarin frontliniewerkers hun discretionaire ruimte invullen. Bovendien kunnen hun beslissingen het beleidsimplementatieproces beïnvloeden en kunnen zij binnen het wetgevend kader creatieve oplossingen voorzien voor problemen waarmee zij geconfronteerd worden (Devlieghere & Roose, 2017).

2.7.2 Ironisch perspectief op sociaal werk

Hulpverleners worden in hun sociaal werkpraktijk geconfronteerd met een enorme complexiteit en veel spanningsvelden. Vanuit die realiteit stellen Roose et al. (2012) een ironisch perspectief op sociaal werk voor waarin ze een pleidooi houden om precies die complexiteit en spanningsvelden te omarmen in plaats van ze ontvluchten. Het ironisch perspectief houdt in dat ze dit zelfs als een opportuniteit zien. Het perspectief vertrekt vanuit het bewustzijn dat sociaal werk tegelijkertijd belangrijk maar gelimiteerd is. Sociaal werkers zijn in staat om problemen op een open-minded manier interpreteren, om betrokken te blijven en om reflexief te handelen in het omgaan met complexe sociale problemen (Sicora, 2010; Roose et al., 2012). Armoede kan gezien worden als

een materieel probleem waar hulpverleners slechts een beperkt antwoord op kunnen bieden, maar dat betekent niet dat het hulpverleners zo maar iets doen. Het betekent dat ze enerzijds oog hebben voor de relativiteit van hun werk, maar toch geëngageerd blijven in complexe situaties. Roose (2012) maakt daarom de vergelijking met de metafoor van de hulpverlener als blijde Sisyphus, die wil blijven de wereld redden, vrolijk beseffende dat dit nooit zal lukken. Deze ambiguïteit op zich is geen probleem, wel integendeel. Het probleem ontstaat wanneer men denkt die ambiguïteit te kunnen vermijden of oplossen. Hulpverleners moeten twijfel en onzekerheid niet zien als problemen, maar moeten ze koesteren als fundamentele kenmerken van het sociaal werk (Roose et al, 2012) als momentum om te groeien in hun werk. Goeie hulpverleners durven fouten maken (Sicora, 2010).

2.7.3 The resistance: it is I, Leclerc

De huidige sociaal werkpraktijk, waaronder jeugdhulp valt, ontsnapt niet aan de trend van neoliberalisme, neomanagerialisme en new public management. Deze stroming met de nadruk op rationaliteit, procedures, regelgeving en resultaten vormen een uitdaging voor frontliniewerkers bij de uitvoering van hun job, die verbonden is met sociale rechtvaardigheid en helpende relaties waardoor deze zich moeilijk laat vertalen in deze economische benadering (Garrett, 2018). Onderzoekers analyseerden verschillende vormen van verzet tegen deze tendens en stellen voor om een onderscheid te maken tussen kleine en grote daden van verzet en tussen openlijke en heimelijke daden van verzet (Timor-Shlevin et al, 2022).

Klein verzet, 'afwijkend sociaal werk' (Carey & Foster, 2013, in Krumer-Nevo, 2022) of 'infrapolitiek' (Mumby et al, 2017, in Krumer-Nevo, 2022) zijn een alledaagse ondermijning van regelgeving, neomanagerialistische procedures en beleid. Ondanks dit voor een sociaal werker en zijn cliënt(en) op dat moment belangrijk kan zijn, is het meestal heel specifiek waardoor het niet tot fundamentele veranderingen leidt. Groot verzet bestaat uit acties die erop gericht zijn veranderingen te verkrijgen op macroniveau. Openlijk verzet zijn acties die de heersende orde of hegemonie expliciet uitdagen, waar heimelijke daden van verzet zich onder de radar afspelen omdat het niet aangeraden of zelfs gevaarlijk is waardoor ze niet politiek genoeg lijken om grootschalige en sociale veranderingen te bewerkstelligen (Krumer-Nevo, 2022).

Ook Schram (2015) is bezorgd over de neoliberale hegemonie in het sociaal werk en de impact ervan op mensen in armoede omdat het hen reguleert d.m.v. supervisie en toezicht om ze tot gehoorzame burgers te maken op de arbeidsmarkt en de economie, zonder perspectief op sociale mobiliteit (Baines, 2021). Het radicaal incrementalisme verzet zich niet alleen tegen de onderdrukkende staatsmacht, het probeert deze ook om te buigen in de richting van verbeterde voorwaarden waaronder mensen leven met, deelnemen aan en profiteren van die staatsmacht (Schram, 2015). Daardoor kan radicaal incrementalisme gezien worden als een tussenvorm op mesoniveau, tussen kleine (micro) en grote (macro) vormen van verzet. Omdat het samenwerkt met de neo-managerialistische systemen, maar deze tegelijkertijd ook uitdaagt en streeft naar een

fundamentele kritische verandering in de werking van sociale dienstverlening (Timor-Shlevin et al., 2022).

Schram (2015) roept op om een onderscheid te maken tussen radicaal en status quo incrementalisme, hoewel het verschil tussen beiden moeilijk te zien is tijdens het proces zelf. Makkelijker is om nadien, wanneer de uitkomsten duidelijk zijn, transformatief van status quo incrementalisme te onderscheiden. Belangrijk punt van verschil is of de veranderingen de marktlogica niet verder bestendigen. Om radicale veranderingen te bewerkstelligen moeten de actoren die ze in gang zetten betrokken worden bij een voortdurende kritische analyse en reflectie (Fook, 2003, in Krumer-Nevo, 2022).

Radicaal incrementalisme kan een spoor zijn voor kritische vormen van weerstand. Weerstand die enerzijds kan bestaan uit kleine stappen, vormen van microresistance, en anderzijds als een breed tegen-narratief t.a.v. dominante, hegemonische neoliberale stroming (Schram, 2016, in Timor-Shlevin, 2022). Zo kan radicaal incrementalisme een uitdaging vormen voor het beleid en de praktijk i.v.m. armoede en sociale ongelijkheid, zowel in het agentschap Opgroeien als in de ruimere sociaal werkpraktijk (De Pauw, 2020).

3. Probleemstelling en onderzoeksvraag

3.1 Probleemstelling

Jeugdhulp wordt internationaal geconfronteerd met armoede als een hardnekkig structureel probleem (Bywaters et al., 2017) en dat zorgt voor grote uitdagingen om mee om te gaan. Onderzoek toont aan dat armoede en sociale ongelijkheid zelfs in stand gehouden worden door tussenkomsten van jeugdhulp (Bywaters et al., 2017; Featherstone et al., 2018). Dit roept een aantal vragen op over hoe er in jeugdhulp naar armoede gekeken en mee omgegaan wordt. Ook in Vlaanderen doet men deze vaststellingen (Bradt et al., 2016; Decoene et al., 2019). De kansarmoede-index van Kind & Gezin (Opgroeien.be, z.d.) toont aan dat de kinderarmoede hoog is, daarnaast verhoogt ook de instroom in de jeugdhulp (Opgroeien.be, z.d.; Hermans, 2019). Er zijn op dit moment geen betrouwbare cijfergegevens beschikbaar over de hardnekkige verbondenheid tussen jeugdhulp en armoede, maar deze kunnen niet los van elkaar gezien worden (Decoene et al., 2019; Hermans, 2019).

Krumer-Nevo schuift met het Poverty Aware Paradigm een kritisch kader naar voor dat armoede centraal stelt in de analyse van machtsverhoudingen tussen de dienstverlening van organisaties en hun gebruikers en bepaalt of men armoedebblind dan wel armoedebewust is. Het onderzoek van Decoene et al. (2019) in agentschap Jongerenwelzijn, nu Opgroeien, toont aan dat frontliniewerkers zich heel erg bewust zijn van armoede in de gezinnen die ze opvolgen maar moeilijkheden ervaren om ermee om te gaan. Er is in het agentschap weinig openheid over het thema, er zijn geen structurele samenwerkingsverbanden en de gehanteerde methodiek Signs of Safety biedt weinig steun en handvatten in het omgaan met armoede (Decoene et al., 2019). De frontliniewerkers zijn armoedebewust maar het lijkt dat hun organisatie eerder armoedebblind is. Beleidsverantwoordelijken van het agentschap Opgroeien beschouwen armoede als een structurele problematiek maar men voert geen formeel beleid en verwijst naar de praktijk als belangrijke plaats waar antwoorden worden geformuleerd (Decoene, 2022). Beleidsmakers bevestigen de dominante opvatting dat jeugdhulp armoede pedagogiseert (Bouverne-De Bie et al., 2010) maar sommigen uiten hierop kritiek en formuleren alternatieve ideeën die erkenning inhouden van armoede en de noodzaak om structureel beleid te voeren en dus zo ruimte te bieden om armoedebewuste praktijken te ontwikkelen (Decoene, 2022).

3.2 Onderzoeksvraag

Frontliniewerkers in jeugdhulp werken binnen een bepaald organisatorisch kader. Hun ervaring is dat daarin handvatten ontbreken in het omgaan met armoede en sociale ongelijkheid en er nood is aan een organisatieklimaat en -cultuur waar ze complexiteiten waarmee ze geconfronteerd worden openlijk kunnen bespreken (Decoene et al., 2019). Ondanks consulenten een zekere vrijheid hebben hoe ze omgaan met de regels en verwachtingen van de organisatie (Lipsky, 2010; Evans, 2011; Zacka, 2017) is een structurele erkenning van armoede door en in de organisatie essentieel. Beleidsverantwoordelijken van het agentschap Opgroeien herkennen dit, willen dit erkennen, maar

verwijzen ook naar de praktijk om antwoorden te formuleren i.v.m. de confrontatie van de organisatie met armoede (De Pauw, 2020; Decoene, 2022).

Daarop aansluitend probeert het onderzoek in deze masterproef antwoorden te zoeken en te formuleren op de volgende onderzoeksvragen:

Als Jeugdhulp stelt dat armoede een structurele problematiek is waarvoor een formeel beleid van de eigen organisatie noodzakelijk is en het belang van de praktijk hierbij benadrukt:

- Welke praktijken moeten dan ontwikkeld worden?
- Wat betekent dat voor het formeel mandaat van de organisatie?
- Welke ondersteuning voor de praktijk(werkers) moet de organisatie dan voorzien?
- Hoe kan de praktijk een stem laten horen over armoede t.a.v. politieke overheid en in het maatschappelijk armoededebat?

4. Onderzoeksopzet

4.1 Introductie

4.1.1 Onderzoekscontext: agentschap Opgroeien en de afdeling Jeugdhulp

Het agentschap Opgroeien ontstaat in 2019 uit het samengaan van de agentschappen Kind & Gezin en Jongerenwelzijn (nu Jeugdhulp). Gezien het gemeenschapsmaterie betreft wordt hun werking geregeld via een aantal decreten. De dienstverlening valt voor een groot stuk onder het decreet integrale jeugdhulp dat sinds 2013 in werking is. Dat decreet is erop gericht om te voorzien in een intersectorale samenwerkende openbare jeugd- en familiale dienstverlening, variërend van intensiteit maar met subsidiariteit als hoofdprincipe (decreet betreffende de integrale jeugdhulpverlening, 2013).

Als onderdeel van het agentschap Opgroeien staat de afdeling Jeugdhulp in voor de organisatie van hulp of ondersteuning die men sinds oudsher jeugdbescherming (wet op de kindbescherming van 1912, wet op de jeugdbescherming van 1965), bijzondere jeugdzorg of bijzondere jeugdbijstand (decreten inzake bijzondere jeugdbijstand, 1990) noemt (Roose, 2006; De Vos, 2015). Conform de geest van het huidige decreet integrale jeugdhulp staat deze organisatie aan de top van de piramide van jeugdhulpverlening. Tussenkomen zijn voor cliënten meer ingrijpend, minder vrijblijvend, voor de maatschappij duurder en daardoor zoveel mogelijk te vermijden (Vyvey et al. , 2014).

In 2020 werd door het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin een evaluatierapport betreffende de werking van het decreet integrale jeugdhulp neergelegd in het Vlaams Parlement (Hermans et al., 2020). Hieraan werkten onderzoekers van o.a. UGent en KUL mee en zij stellen vast dat er nogal wat pijnpunten zijn. De reactie van het agentschap Opgroeien is alvast om met de opmerkingen en adviezen in het rapport rekening te houden in de verdere uitbouw van het agentschap en de dienstverlening ervan (B. Vanobbergen, persoonlijke communicatie, 19 december 2022). De conceptnota Vroeg en Nabij is daar een onderdeel van. Daarom is het vandaag nog niet duidelijk hoe één en ander er finaal zal uitzien. I.f.v deze masterproef proberen we toch een zo adequaat mogelijk beeld te geven met de informatie die op dit moment beschikbaar is.

Binnen de afdeling Jeugdhulp vallen een aantal subafdelingen: Voorzieningenbeleid, Continuïteit en Toegang (ACT), Ondersteuningscentra Jeugdzorg en Sociale Diensten Jeugdrechtsbank (OSD) en Gemeenschapsinstellingen (GI). De regelgeving voorziet een specifiek mandaat voor de Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ) en de sociale diensten bij de Jeugdrechtsbank (SDJ). Bij het OCJ wordt de opdracht gekenmerkt door de focus op verontrustende opvoedingssituaties waarbij vrijwillige hulpverlening niet langer mogelijk is en bijgevolg maatschappelijk noodzakelijk is om als overheid in bepaalde gezinnen tussen te komen. Het mandaat van het OCJ is bijzonder omdat haar tussenkomst min of meer nog steeds omschreven wordt als vrijwillig, maar ook als niet vrijblijvend. Wanneer een vrijwillige samenwerking met gezinnen (ouders en/of kinderen/jongeren) niet langer mogelijk is in verontrustende of onveilige opvoedingssituaties of als jongeren een

jeugddelict plegen (decreet betreffende jeugddelinquentierecht, 2019), dan kan de jeugdrechtbank een juridische maatregel opleggen. De SDJ voert een maatschappelijk onderzoek uit met betrekking tot de opvoedingssituatie en adviseert de jeugdrechter die uiteindelijk beslist welke soort hulp verleend wordt of welke maatregel opgelegd wordt (Opgroeien, z.d.).

Zowel bij het OCJ als bij SDJ werken consulent-hulpverleners, frontliniewerkers die aandacht hebben voor een veiligheids- en risicobeoordeling in de gezinnen die ze opvolgen. De diagnose van die risico's, het managen ervan en de indicatiestelling van de noodzakelijke hulp maken deel uit van hun takenpakket. Noodzakelijke maar niet-rechtsreeks toegankelijke jeugdhulp dient aangevraagd te worden via een A-doc, waarvan de collega's van ACT de regie op zich nemen. (Gevaert, 2022). Die procesgang zorgt ervoor dat consulenten case-onderzoekers en finaal ook casemanagers worden binnen een complexe realiteit die jeugdhulp ondertussen geworden is. Een bedenking die Gevaert hierover terecht formuleert is of noden niet beter op een meer eudaimonische manier kunnen geformuleerd worden zodat deze meer gericht zijn op een volwaardig en bloeiend leven, in plaats van het definiëren van noden in termen van vooraf bepaalde categorieën van georganiseerde zorg (Gevaert, 2022). Deze redenering sluit nauw aan bij de capabilitybenadering die uitgaat van de individuele mens als sociaal wezen, wiens waardigheid niet voortkomt uit een geïdealiseerde rationaliteit en biedt daarom een adequate opvatting van het volwaardige en gelijkwaardige burgerschap van alle mensen (Nussbaum, in Benoot & Roose, 2022).

4.1.2 Wat voorafging...

Het onderzoek in deze masterproef maakt deel uit van de derde onderzoekslijn over de link tussen armoede en jeugdhulp die John William Decoene uitvoert naar aanleiding van zijn doctoraat aan de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek van UGent. John en mezelf zijn oud-collega's in het agentschap Jongerenwelzijn (nu Opgroeien).

Dit onderzoek past in het debat over de link tussen jeugdhulp en armoede dat sinds het ontstaan van de jeugdhulp een constante is. Jeugdhulp ontstaat uit armenzorg, was het actieterrein voor de filantropie en het gevangeniswezen en staat vanaf het eind van 19de eeuw op de politieke agenda. Ingrijpen in de opvoeding werd een overheidskwestie, geregeld door wetgeving (De Vos, 2015). In het *Algemeen Verslag van de Armoede* (1996) en in *Het zwaard van Damocles* (1995) werd de link tussen jeugdhulp en armoede geproblematiseerd. Er volgden hierop uiteenlopende reacties en debat maar de impact ervan op de organisatie en werking van jeugdhulp blijft onduidelijk. Het AGORA-onderzoek (2010) poogde de link tussen leven in armoede en maatregelen in de jeugdhulp te objectiveren. Het onderzoek toont aan dat er wel degelijk een relatie is en dat gezinnen in armoede kwetsbaarder zijn voor een eerste maatregel in het kader van jeugdhulp (Bouverne-De Bie et al., 2010). Opnieuw blijft de vraag welke invloed deze resultaten hadden op de werking van jeugdhulp.

Onderzoek 1

De directe aanleiding tot het eerste onderzoeksspoor in het doctoraat van Decoene is enerzijds de evaluatie van een vormingstraject voor consultants in West-Vlaanderen om hun armoedebewustzijn te vergroten. Men stelde nadien vast dat het moeilijk is om in cases te moeten focussen op veiligheid van kinderen terwijl gezinnen de complexiteit van armoede ervaren (Decoene & Dewanckel, 2019). Anderzijds past het onderzoek ook in de geest van de vroegere preventiewerking van de organisatie waarin men poogde recht te doen aan noden van gezinnen die zich in een positie van structurele achterstelling bevinden (Decoene & Dewanckel, 2019).

In de eerste onderzoeksstudie tracht men de impact na te gaan van de implementatie van Signs of Safety, een krachtengeoriënteerde benadering van risicobeoordeling en -besturing, op het werk van consultants in de manier waarop zij omgaan met armoede bestaande in een heel groot aantal van hun casussen.

De tweevoudige onderzoeksvraag luidde als volgt: Hoe gaan consultants en teamverantwoordelijken om met armoede die in zoveel cases aanwezig is? En in geest van het armoede bewust paradigma (Krumer-Nevo, 2016): zijn zij armoedebewust of blind voor armoede? Twee complementaire onderzoeksmethodes werden toegepast: half-gestructureerde kwalitatieve interviews en focusgroepen (Roets & Van Hove, 2014).

De onderzoeksbevindingen geven aan dat praktijkwerkers worstelen met het feit dat armoede lijkt te fungeren als de 'wallpaper of practice' van het agentschap Opgroeien/Jongerenwelzijn (Morris et al., 2018; Decoene et al., 2020). Het agentschap beschouwt een sociaal en structureel probleem van armoede als een te groot probleem om aan te pakken. Consultants zijn echter niet armoedebblind, ondanks de implementatie van de Signs of Safety. Wel integendeel, ze zijn zeer armoedebewust omdat de armoedeproblematiek sterk aanwezig is in de gezinnen waarin ze tussenkomen. Aangezien het agentschap armoede niet openlijk als een bespreekbaar onderwerp beschouwt, wordt armoede verondersteld naar de achtergrond te verdwijnen in de praktijk van consultants en is er weinig aandacht voor de problematiek op zich (Evans, 2011; Decoene et al., 2020).

Bij afwezigheid van een beleid in de organisatie en een cultuur waarin deze complexiteit onderwerp kan zijn van gesprek, doet zich voor de frontliniewerkers een spanning voor tussen de verwachtingen van de organisatie en de bezorgdheden van de gezinnen. Door het gebrek aan ruimte om dit openlijk te bespreken, hanteren ze formele en informele strategieën in het omgaan met armoede in hun praktijk (Fine & Teram, 2013, in Decoene et al., 2020) en blijven ze door het gebrek aan bespreekbaarheid ook onder de rader (Roets et al., 2016). Sterker nog, het onderzoek toont aan dat filantropie en ad hoc oplossingen opduiken als informele strategieën, die misschien tijdelijk ondersteuning geven aan individuele gezinnen maar geen structurele en rechtengeoriënteerde oplossing biedt. (Lorenz, 2016; Schiettecat et al., 2017).

Over het ontbreken van organisatorische strategieën en middelen om sociaal werkers te ondersteunen in hun opdracht omtrent de gevolgen van armoede en deze onder ogen te zien, spreken Decoene & Dewanckel (2019) in metaforische zin over de 'black dog' van jeugdhulp. Deze

is geïnspireerd op de weigering van Churchill om zijn chronische gemoedstoestand aan te pakken. Armoede in jeugdhulp kan gezien worden als de 'black dog', een symbolisch huisdier, dat permanent aanwezig is in praktijk van de organisatie, maar op organisatorisch en managementniveau niet gesignaleerd en niet vertaald wordt in een (voor de praktijk zichtbaar/voelbaar/tastbaar) structureel armoedebeleid met andere beleidsdomeinen (Krumer-Nevo, 2016; Boone et al., 2016).

Het eerste onderzoek toont de noodzaak aan voor het agentschap Jongerenwelzijn (nu: Opgroeien) om de aanwezigheid van deze 'black dog' te aanvaarden en om van armoede en sociale ongelijkheid onderwerp van publiek debat te maken in en door het agentschap. Met sociaal werk dat vorm geeft aan de relaties tussen private en publieke sfeer en waarin het belangrijk is om formele steun te geven aan frontliniewerkers die direct met gezinnen in armoedesituaties werken door een debat te kunnen voeren over hun bezorgdheden en om hun politiek engagement i.v.m. sociale rechtvaardigheid te kunnen opnemen (Aronson & Smith, 2010). Er is nood aan een organisatieklimaat dat omstandigheden creëert waarin sociaal werkers hun engagement in complexe situaties kunnen ontwikkelen (Glisson & Hemmelgarn, 1998, in Decoene & Dewanckel, 2019).

Onderzoek 2

In 16 semi-gestructureerde diepte interviews (Roets & Van Hove, 2014) werd in 2020 nagegaan welke visies beleidsverantwoordelijken van Opgroeien formuleren op de bevindingen uit onderzoek 1. De onderzoeksvragen waren: (1) Welke visie heeft het agentschap Opgroeien op hoe jeugdhulp omgaat en/of kan omgaan met de complexiteit van armoede en sociale ongelijkheid?; (2) Wat is de kennisbasis waarop het agentschap haar visie en beleid baseert?; (3) Hoe kijkt het agentschap naar de ondersteuning van consultants die in hun praktijk met armoede en sociale ongelijkheid geconfronteerd worden? (De Pauw, 2020)

In de onderzoeksresultaten komen drie grote thema's naar voor die telkens aansluiten bij zowel dominante opvattingen, in de logica dat armoede gepedagogiseerd wordt, als bij kritische benaderingen die mogelijkheden bieden voor alternatieven (Decoene, 2022).

1. Organisatiebeleid t.a.v. de praktijk en t.a.v. (politieke) overheid.

Het dominant beeld is dat Jeugdhulp armoede erkent als een structurele problematiek, maar dat omzet in een individueel probleem van en voor het gezin zelf. Er is geen formeel armoedebeleid, niet in de praktijk van de eigen organisatie of t.a.v. de politieke overheid. Er is geen registratie en men verwijst naar de casuïstiek en naar de initiatieven die consultants nemen.

Er zijn hierop een aantal kritische reflecties dat de armoedeproblematiek formeel moet erkend worden en dat er een formeel beleid over moet gevoerd worden. In die erkenning is er steun voor de praktijkwerkers en voor structurele bijstand aan gezinnen. Complementair hoort een beleid t.a.v. de (politieke) overheid en deelname aan het maatschappelijke debat met als basis de eigen praktijkexpertise.

2. Opdracht van jeugdhulp in de (interventie)praktijk.

Uit data over de invulling van de opdracht in de praktijk en de toepassing van Signs of Safety, blijkt dat jeugdhulp focust op de opvoedingscompetenties van ouders, ook als het gezin in een armoedesituatie zit.

Er gaan stemmen op dat jeugdzorg een ander discours moet voeren dan enkel het pedagogische. Signs of Safety als kennisbron is te beperkt en legt de focus te sterk op het gedragsmatig handelen van ouders en kinderen zonder armoede ernstig te nemen. Er zijn andere kennisbronnen nodig om armoedebewust te kunnen handelen. Jeugdhulp moet de impact van armoede erkennen en moet initiatief nemen om meer leefbare omstandigheden voor gezinnen in armoede te creëren. Een structurele samenwerking en netwerking met andere organisaties is noodzakelijk.

3. Relatie met gezinnen in een armoedesituatie.

Jeugdhulp hanteert een aantal uitgangsprincipes zoals kracht- en oplossingsgericht werken, partnerschap en participatie, waarbij het pedagogische discours dominant is. Binnen de armoedeproblematiek moeten ouders en anderen instaan voor het bieden van veiligheid.

Anderzijds is er zelfs in het dominante discours ruimte voor een rechtenbenadering als het gaat over armoede. Jeugdhulp benadert dan ouders als burgers en implementeert het kinderrechten-gedachtengoed vanuit comprehensiviteit van rechten en de plicht om ouders te ondersteunen. Jeugdhulp kan zich engageren om grond- en mensenrechten mee te realiseren, dus ook de socio-economische situatie van kinderen en hun gezin. Daarnaast kan jeugdhulp structurele problematieken aanpakken en de leefwereld van ouders en kinderen met hun reële noden, ook deze in een armoedesituatie, ernstig nemen.

4.3 De focusgroep

In dit onderzoek, dat deel uitmaakt van deze masterproef en de derde onderzoekslijn is in het doctoraatsonderzoek van Decoene, wordt gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode, meer bepaald van focusgroepen. Een focusgroep is een vorm van kwalitatief onderzoek waarbij mensen die een gemeenschappelijk kenmerk delen samen worden gebracht om onder leiding van een moderator te praten over een bepaald onderzoeksthema. De onderzoeker wil zo een antwoord krijgen op de door hem geformuleerde onderzoeksvraag (Mortelmans, 2018; Gravetter & Forzano, 2018). Werken met focusgroepen heeft een aantal voordelen. Het verzamelt binnen een organisatie informatie over een bepaald thema, het verkrijgt inzichten in de denkwijzen van mensen over dat thema en het kan nieuwe ideeën en creatieve concepten opwekken (Stewart & Shamdasani, in Mortelmans, 2018). De (focus-)groep is de bron van informatie voor het onderzoek (Acocella, 2012).

Er worden een aantal open vragen gesteld die gerelateerd zijn aan de onderzoeksvraag. De participanten krijgen de ruimte om hier een (eigen) antwoord op te formuleren. Andere deelnemers kunnen hierop reageren en aanvullingen verwoorden zodat er tussen hen discussie en interactie ontstaat. Dit zorgt ervoor dat onderwerpen uitgebreid kunnen besproken worden en komt men tot

andere, mogelijk diepere inzichten. Het is in die interactie en in het discussiëren van respondenten met elkaar dat de wetenschappelijke data ontstaat waarin de onderzoeker geïnteresseerd is. Zo kan gekeken worden naar hoe betekenissen in dat proces ontstaan of naar boven komen (Mortelmans, 2018). Het aantal vragen wordt daarom best beperkt zodat er voldoende ruimte is om op die vragen in te gaan (Gibbs, 1998). Om voldoende interactie te kunnen hebben, zijn er bij voorkeur niet teveel deelnemers. Bepaalde auteurs spreken van zes tot tien (MacIntosh, in Gibbs, 1998) of nog minder zoals vier (Kitzinger, in Gibbs, 1998), andere onderzoekers gaan tot vijftien deelnemers (Goss & Leimbach, in Gibbs, 1998).

De moderator heeft een belangrijke rol tijdens een focusgroep. Hij brengt de vragen aan, maar stuurt indien nodig ook het groepsproces (Mortelmans, 2018). Caruso (in Fern, 2001) schuift een aantal persoonlijke kenmerken van de moderator naar voor zoals persoonlijk en gevoelig zijn, inzicht en empathie hebben, warmte uitstralen en luister- en analytische vaardigheden bezitten. Daarnaast beschikt de moderator best over uitstekende interviewvaardigheden, interesse in mensen en een betrokkenheid op het onderwerp (Mortelmans, 2018). Naast deze kenmerken, neemt hij ook een aantal rollen en taken op zich: interviewer, facilitator, leider, psycholoog-therapeut en tijdsbewaker (Mortelmans, 2018). In dit onderzoek zijn er twee moderators, John Decoene (doctoraatsstudent) en Dieter Oorlynck (masterstudent), die beiden over de hierboven vermelde kenmerken beschikken.

De focusgroep begint lang voor de eerste vraag gesteld wordt (Mortelmans, 2018). De deelnemers moeten worden gerecruteerd en eens duidelijk is wie deelneemt, krijgt men meer informatie over de focusgroep zelf. Voor dit onderzoek werden deelnemers gezocht via een mailing die ondersteund en onderschreven werd door de organisatie zelf. De waarnemend administrateur-generaal, Bruno Vanobbergen, gaf uitdrukkelijk zijn toestemming voor het uitvoeren van dit onderzoek. De deelnemers kregen een mail te bevestiging en kort voor de focusgroep een nieuwe mail met daarin alle nodige praktische zaken over de samenkomst.

Twee focusgroepen met consulenten: 1 in de provincie West-Vlaanderen op 17 april 2023 (deelnemers: 8 vrouwen) en 1 in de provincie Oost-Vlaanderen op 24 april 2023 (deelnemers: 5 vrouwen en 1 man).

Voor de teamverantwoordelijken werd een dagdeel vrijgemaakt van hun periodieke interviews op Vlaams niveau in het hoofdkantoor van het agentschap te Brussel. Zo werden nog 2 focusgroepen georganiseerd: 1 voor teamverantwoordelijken OCJ op 5 mei 2023 (deelnemers: 6 vrouwen, 2 mannen, na de pauze ook 2 beleidsmedewerksters) en 1 voor teamverantwoordelijken SDJ op 28 april 2023 (deelnemers: 7 vrouwen, 5 mannen, 1 beleidsmedewerkster).

De focusgroepen vonden 's ochtends plaats en duurden tussen 2u30 en 3u10, startten telkens met een inleiding en er was ongeveer na 1u15 een pauze van zo'n 15 minuten.

4.3 Data-analyse

Voor de analyse van de resultaten wordt in deze masterproef gekozen voor een thematische inhoudsanalyse. De centrale processen hierin zijn transcriptie, 'analytic effort' en het identificeren van thema's. Ondanks dit conceptueel drie verschillende acties zijn, wordt deze volgorde in realiteit dikwijls niet strikt aangehouden en is er overlap tussen deze drie processen. De onderzoeker beweegt zich tussen deze stappen om de zich ontwikkelende thema's te onderzoeken en te verfijnen (Howitt, in Roets & Van Hove, 2014; Mortelmans, 2018).

Tijdens de transcriptie werden alle focusgroepgesprekken door de onderzoekers zelf getranscribeerd. Het transcriberen van deze gesprekken maakt dat de onderzoekers vertrouwd raken met de data, waardoor dit proces een eerste incentive geeft richting het begrijpen en analyseren van deze data (Roets & Van Hove, 2014).

In de 'analytic effort' haalt de onderzoeker de belangrijkste thema's uit de data. Daarvoor is het belangrijk om eerst vertrouwd te raken met de data en deze vervolgens gedetailleerd te coderen en te conceptualiseren teneinde overkoepelend thema's te onderscheiden. De onderzoeker moet daarbij grondig tewerk gaan om ervoor te zorgen dat de analyse klopt met de data. In dit onderzoek deden beide onderzoekers dit apart van elkaar om nadien hun resultaten met elkaar te vergelijken en te bespreken. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen 'data-led approach' en een 'theory-led approach'. In het eerste wordt vertrokken van de data, bij het tweede wordt bij het coderen vertrokken van kernelementen in een bepaalde theorie. In dit onderzoek wordt gepoogd om de data zelf te laten spreken (Roets & Van Hove, 2014). Nadien werden de bekomen thema's naast belangrijke concepten uit de literatuurstudie gelegd, waardoor een diepere analyse van de data mogelijk werd vanuit de kaders van het Poverty Aware Paradigm (Krumer-Nevo, 2023) en het radicaal incrementalisme (Schram, 2015).

De derde stap in het proces bestond erin om de thema's en subthema's te identificeren. De onderzoekers streven ernaar om in die thema's zo goed en zo volledig mogelijk de betekenis van de verkregen data te vatten (Roets & Van Hove, 2014; Mortelmans 2018).

Aansluitend hebben beide onderzoekers hun analyses van de transcripties verschillende keren met elkaar vergeleken en besproken. Daarmee probeerden ze de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten van de focusgroepen te verhogen, m.n. de interbeoordelingsbetrouwbaarheid of intersubjectiviteit tussen de onderzoekers over de onderzoeksresultaten (Gravetter & Forzano, 2018).

Gezien dit onderzoek deel uitmaakt van een doctoraatsonderzoek, wordt er ook een klankbordgroep opgericht met daarin de onderzoekers, de promotoren en enkele beleidsmedewerkers van het agentschap Opgroeien. Bedoeling is om daar de resultaten te presenteren, te bespreken en te kijken hoe de organisatie er wel of niet mee aan slag kan. De eerste samenkomst vond plaats op 26 juni 2023. Een tweede moment is gepland begin oktober 2023.

4.4 Ethiek van het onderzoek

Ethiek is onlosmakelijk verbonden met het voeren van kwalitatief wetenschappelijk onderzoek (Mortelmans, 2018). Door het ondertekenen van een informed consent bij aanvang van de focusgroep geven alle deelnemers toestemming voor een audio-opname en het gebruik van de verkregen informatie. Ze krijgen een introductie over het onderwerp, i.c. de confrontatie van jeugdhulp met armoede, en wat de bedoeling van de focusgroep. Bij start wordt een PowerPoint gepresenteerd met het eerder onderzoek van Decoene (2022) en krijgen de deelnemers een overzicht van de vragen op papier. Dat zou hen moeten ondersteunen om de focus op het onderzoek en de vragen te houden en het biedt hen de mogelijkheid om ideeën op te schrijven zodat deze niet verloren gaan.

Daarnaast is het belangrijk aandacht te hebben voor de privacy van de deelnemers, zeker bij de verwerking en de presentatie van de onderzoeksresultaten. De participanten mogen immers geen schade ondervinden van hun deelname (Mortelmans, 2018). In deze focusgroep is geen sprake van verborgen onderzoek of misleiding. De opnames van de focusgroepen werden getranscribeerd en geanonimiseerd. Aanvullend is het belangrijk om mee te geven dat 1 van de onderzoekers ook tewerkgesteld is in het agentschap, maar dat extra rekening gehouden wordt met de deontologie van het onderzoek en dat het vanuit de rol van onderzoeker is dat hij deelneemt aan de focusgroep. Niemand van de deelnemers stelt daar een probleem mee te hebben.

5. Onderzoeksresultaten

5.1 Intro

In alle focusgroepen wordt een korte introductie gegeven over het thema van het huidig onderzoek, de aanleiding en het verloop van de voorgaande onderzoeken van Decoene (Decoene et al, 2020; Decoene, 2022) over de strategieën van consultants in de confrontatie met armoede en de visies daarop van beleidsverantwoordelijken. Ook de huidige, veranderende organisatiecontext waarin het thema armoede een beleidskeuze is voor het agentschap Opgroeien (B. Vanobbergen, persoonlijke communicatie, 19 december 2022) kwam kort aan bod. Daarna werden de volgende vragen voorgelegd:

- Inleidende vraag om een procentuele inschatting te maken over het aantal casussen op de eigen dienst waarin armoede een thema is.
- Als jeugdhulp stelt dat armoede een structurele problematiek is waarvoor een formeel beleid van de eigen organisatie noodzakelijk is en het belang van de praktijk hierbij benadrukt:
 - Welke praktijken moeten dan ontwikkeld worden?
 - Wat betekent dat voor het formeel mandaat van de organisatie?
 - Welke ondersteuning voor de praktijk(werkers) moet de organisatie dan voorzien?
 - Hoe kan de praktijk een stem laten horen over armoede t.a.v. politieke overheid en in het maatschappelijk armoededebat?
 - Welke 'dromen' heb je over die/een jeugdhulp die meer kan betekenen voor gezinnen in een armoedesituatie?

5.2 Jeugdhulp en armoede

In alle focusgroepen wordt bevestigd dat de relatie tussen jeugdhulp en armoede groot (50% en meer) tot zeer groot (80%-90%) is. Het gaat om een subjectief gevoel en een inschatting want er is in het agentschap geen definitie over wat armoede is noch een aantal vastgelegde criteria daaromtrent. Soms komt armoede aan bod tijdens casusbesprekingen maar in geen enkel team krijgt de problematiek structureel aandacht. Daarnaast wordt aangegeven dat sommige van hun interventies de armoedesituatie verzwaren omwille van structurele redenen door regelgeving of het afronden van de ene interventie en overstappen in een andere (zoals van jeugdzorg naar VAPH).

5.2.1 Over armoede in cases

Er bestaat geen twijfel over dat armoede aanwezig is in veel cases, maar het is onmogelijk om aan te geven precies hoeveel en in welke verschillende vormen. De deelnemers spreken over inschattingen en 'natte vingerwerk' als er gepeild wordt naar de aanwezigheid van armoede. De focusgroepen stellen allemaal niet te beschikken over criteria of een omschrijving om in te schatten

of er sprake is van (kans)armoede in de gezinnen die ze opvolgen. Armoede is dusdanig vaak aanwezig in de casuïstiek dat de problematiek dreigt beschouwd te worden als een normaliteit.

Het is zo veel, in zoveel situaties, dat het bijna een normaliteit is dat een gezin dat bij ons aangemeld wordt arm is. En dat we dat bijna niet meer weerhouden als een zorg. [FG3]

Participanten geven verschillende dimensies aan van de armoedeproblematiek in hun praktijk en verwijzen naar meerdere kwetsbare groepen met een groter risico om in een armoedesituatie terecht te komen.

[...] armoede in de brede zin van het woord. En dan gaat dat voornamelijk over al hetgeen we momenteel zien rond enerzijds het financiële aspect gecombineerd met kansarmoede, intergenerationele componenten die daar grotendeels in meespelen. Aangespekt met een vluchtelingenproblematiek en gaande van ouders met een zware psychische problematiek die hen ertoe heeft geleid om verder in een financiële armoedesituatie te komen. [FG4]

Er komt nog een andere ambiguïteit naar boven. Hoewel armoede een dominant probleem is in de praktijk, wordt dit weinig bespreekbaar gemaakt tijdens casusbesprekingen, laat staan dat er structurele aandacht voor is. Het zou er nochtans voor kunnen zorgen dat een andere bezorgdheid, m.n. dat armoede een blinde vlek is omdat praktijkwerkers niet over de nodige kennis beschikken i.v.m. de problematiek, kan gereduceerd worden doordat het (thema) minstens ter sprake kan gebracht worden. Uiteraard komt die beperkte bespreekbaarheid op casusniveau ook door de implementatie van Signs of Safety en de invloed die het als risicomodel heeft op de benadering van armoede.

Ik vind dat het accent nu vaak wordt gelegd op veiligheid, dat is natuurlijk SoS dat overal insijpelt en dat is ok maar dat zorgt er toch voor dat er een verschuiving is, ook naar hoe we naar sommige zaken kijken. [FG3]

5.2.2 Over interventies die een armoedesituatie verzwaren

Een terugkerend item in de focusgroepen is de vaststelling dat interventies door jeugdhulp in een aantal situaties een armoedesituatie nog kunnen verzwaren. Er worden hiervan voorbeelden gegeven, maar tegelijk probeert men aan te geven hoe hierover gehandeld wordt om dit precies te (proberen) vermijden of hiermee om te gaan in het voordeel van het gezin.

Soms houden we een dossier langer open gelet op het armoedeprobleem. Omdat we weten dat een kind in VAPH en er geen OCJ bij betrokken is, dan komen de rekeningen naar ouders. [FG4]

Er wordt gewezen op verwachtingen die jeugdhulp en jeugdrechters stellen ten aanzien van een gezin in een armoedesituatie waarbij geen rekening gehouden wordt met die situatie en waardoor de kosten voor het gezin vergroten.

Bij de jeugdrechtbank wordt dan verwacht dat er voor een bezoek kan plaats vinden, moeten er zoveel drugtesten voorgelegd worden of een haartest. Dat kost 200 tot 300 euro. Succes ermee, als je al met financiële problemen zit. [FG1]

5.3 Praktijken

Op de vraag naar praktijken die kunnen ontwikkeld worden als de organisatie stelt dat het een formeel armoedebeloid voert en armoede als een structurele problematiek beschouwt, wordt in de data samenwerking of partnerschap met andere organisaties en diensten naar voor geschoven. Vooral het OCMW wordt gezien als partner, maar ook andere jeugdhulporganisaties, lokale laagdrempelige initiatieven en voorzieningen gesubsidieerd door Opgroeien, de zogenaamde jeugdhulpvoorzieningen komen in beeld. Aansluitend wordt ook veel verwezen naar de maatregel VIST-SA als hulpmiddel in tussenkomsten in gezinnen in een armoedesituatie.

5.3.1 Samenwerking

In alle focusgroepen komt naar voor dat het OCMW een belangrijke en evidente lokale partner is die van betekenis kan zijn in de aanpak van armoede. Ondanks dat, blijken soms heel wat extra inspanningen nodig zodat het OCMW ook effectief een engagement opneemt t.a.v. gezinnen aangemeld door jeugdhulp.

Ik heb eens een burgemeester aangeschreven omdat het OCMW niet verder kon helpen. Ze zeiden dat ze alles gedaan hadden om te helpen. In die brief schreef ik dat het OCMW geen oplossing kon bieden en dat de kinderen zouden geplaatst moeten worden omwille daarvan. En dan was alles wel mogelijk. [FG1]

Een ander probleem is de ervaring dat een OCMW of andere welzijnsorganisatie voorwaarden stelt alvorens een begeleiding op te starten. Soms weigert het OCMW zelfs om tussen te komen, bijvoorbeeld in een specifieke situatie in een gezin zonder verblijfsstatuut.

Een OCMW of een CAW: ze moeten aan een aantal voorwaarden voldoen voor er hulp kan komen. Eigenlijk zou het omgekeerd moeten zijn: we starten ermee, we kijken wat dat biedt en samenwerking, het partnerschap zal wel komen. [FG1]

Evenzeer wordt met andere laagdrempelige organisaties en diensten samenwerking aangegaan om armoede aan te pakken. Men verwijst naar laagdrempelige diensten waarbij tegelijk vermeld wordt welke hun criteria betreffen om effectief te zijn in de aanpak van armoede. Verschillende organisaties komen aan bod zoals verenigingen waar armen het woord nemen, straathoekwerk, brugfiguren en andere, meer lokale initiatieven, zoals een niet-gesubsidieerde dienst voor contextbegeleiding. Men vergelijkt dergelijke initiatieven met reguliere diensten contextbegeleiding in jeugdhulp waarin vooral de pedagogische insteek opvalt. Laagdrempelige diensten kunnen hen inspireren m.b.t. de aanpak van armoede. In dezelfde lijn komt in de focusgroepen vaak de nood

naar voor van een trajectbegeleider, buddy, advocaat,... die aanklampend en ondersteunend kan zijn maar geen beslissingen in hun plaats neemt.

Dat is ook al als voorbeeld ter sprake gekomen waarin een vergelijking gemaakt werd met contextbegeleiding. De ervaring is dat dit doeners zijn en in het doen, bijvoorbeeld als dat huis een stort is en je kleeft aan de grond, dat ze dat daar samen gaan opkuisen en doordat dit een stressfactor is die wegvalt, dat je het ook over de kinderen kunt hebben, over de opvoeding en de impact en over wat nodig is om de volgende stap te zetten. [FG3]

Over de samenwerking met jeugdhulpvoorzieningen en hun aanpak van armoede komen vooral ambulante diensten en contextbegeleidingen ter sprake. Participanten kijken nogal kritisch naar de spanning tussen de werkwijze van ambulante begeleidingen, hun pedagogisch referentiekader en de noodzakelijke aanpak van armoede. Hun begeleidingen worden van te korte duur ervaren om van betekenis te zijn voor de armoedeproblematiek. Daarnaast zien we bij voorzieningen ondertussen ook de impact van de implementatie van SoS en dus de niet benadering van armoede. Residentiële voorzieningen jeugdhulp komen in deze discussie nauwelijks aan bod, vraag is waarom. Wat zeker is, is dat participanten geen weet hebben van een armoedebeloid in jeugdhulpvoorzieningen noch van een armoedebeloid gevoerd door de afdeling Voorzieningenbeleid van het agentschap Opgroeien.

Mensen in armoede hebben heel dikwijls weinig tijd, die staan onder verschrikkelijke stress. Gewoon door de omstandigheden waarin ze leven of door gebrek aan geld en alles wat erbij komt kijken. Die mensen hebben geen tijd om nog maar eens, om 5 uur 's avonds aan een tafel te gaan zitten om het te hebben over nog eens werkpunten opstellen, nog eens doelstellingen opstellen. [FG3]

In de focusgroepen wordt ook van gedachten gewisseld over factoren die er mee voor zorgen dat samenwerking ook effectief kan gerealiseerd worden. Een persoonlijk engagement van de medewerkers van diensten, maar ook dat van de eigen praktijkwerkers in de organisatie, wordt benadrukt in de confrontatie met armoede en samenwerking. Dit engagement is belangrijk maar geen structureel gegeven, eerder een individuele keuze en dito initiatief.

Samenwerken in sommige dossiers lukt heel goed maar dat berust op de goodwill van de mensen die je voor je hebt en niet op het systeem. Daar zou meer op ingezet moeten worden, op de goodwill van een CLB medewerker. Maar soms, zegt men 'wij doen dat niet' en daar sta je dan. [FG1]

5.3.2 VIST-SA

De Versnelde IndicatieStelling Specifieke Actie (VIST-SA) moet volgens de regelgeving (Opgroeien.be, z.d.) dienen voor de versterking van de draagkracht van de minderjarige, zijn ouders en betrokken personen uit de leefomgeving van de minderjarige. De aanvraag moet voldoen aan een aantal criteria, mag niet gebruikt worden voor een louter financiële tegemoetkoming en de prioritaire bekommernis moet van pedagogische aard zijn. De praktijk van

VIST-SA wordt in alle focusgroepen aangegeven als een belangrijk middel in de confrontatie met noden van een gezin in armoede. Dit dient aangevraagd te worden via de Toegangspoort (afdeling ACT) en er kunnen allerlei zaken mee gefinancierd worden om een gezin te ondersteunen. Door een recente, terechte wijziging in de regelgeving is het ook mogelijk voor de gerechtelijke jeugdhulp om hierop beroep te doen.

Sociale Actie is lang niet mogelijk geweest voor SDJ. Nu kan dat wel. Een kinderkamp kunnen we daarmee installeren om het gezin een beetje rust te bieden of Familiehulp inschakelen. [FG2]

Een VIST-SA kan aangevraagd worden door jeugdhulp, maar in principe ook door andere (jeugd-)hulpverleners zoals een CLB of zelfs een OCMW. Hoewel je bij hen kunt afvragen of het financieren van basisnoden voor inwoners van de eigen gemeente niet door hen zou moeten gebeuren. Niet alle organisaties weten dat ze dit kunnen of willen dat niet aanvragen.

Ik had de brugfiguur van de school van mijn kinderen eens aangesproken, over lege brooddozen die in de media kwamen. Weten jullie van het bestaan van sociale actie schoolmaaltijden? Neen, nog nooit van gehoord. Ik zei: 'jullie kunnen daar eigenlijk ook wel beroep op doen'. Het is enorm moeilijk geweest om die brug te leggen tussen onze diensten. [FG4]

Hoewel er in de focusgroepen onduidelijkheid is waarvoor een VIST-SA allemaal kan aangevraagd worden, geldt de richtlijn dat het in relatie tot armoede staat en om meer ingrijpende hulp te vermijden. In dezelfde redenering komt het pedagogiseren van armoede weer bovendrijven, om goedkeuring te krijgen wordt het armoedeprobleem vertaald naar iets pedagogisch waardoor het meer kans maakt om goedgekeurd te worden. Participanten geven een aantal andere knelpunten aan i.v.m. VIST-SA. Men verwijst o.a. naar het verleden voor de invoering van de integrale jeugdhulp, waarbij het gemakkelijker was om dergelijke aanvraag geregeld te krijgen, de beslissing lag immers bij het bureau van elk comité voor bijzondere jeugdzorg en niet bij de intersectorale toegangspoort. De huidige procedure is omslachtig en de wachttijden voor er goedkeuring volgt lopen soms hoog op. Soms zorgt deze procedure er voor dat een aanvraag niet gebeurt.

We konden heel makkelijk beroep doen op psa's, veel meer, dat is nu heel omslachtig (zucht), vroeger was dat veel bereikbaarder. We konden dat veel vroeger regelen. Plus we kwamen veel vroeger in een gezin, ze stonden veel meer open, nu is er veel meer weerstand, voordat je dat doorbroken hebt, ben je zoveel verder. [FG1]

Een VIST-SA is beperkt tot bepaalde kosten. Voor andere kosten wordt gekeken naar filantropische organisaties, zoals Pelicano en Rotary, al worden bij dergelijke organisaties bedenkingen geformuleerd, o.a. over selectieve tussenkomsten en over het feit dat men als overheidsorganisatie beroep moet doen op filantropie.

Ik vind dat eigenlijk niet ok dat dat moet. Het is goed voor gezinnen die er beroep op kunnen doen maar eigenlijk zou het zo moeten zijn in de samenleving waar er sociale grondrechten zijn en dat deze gerealiseerd worden voor alle mensen. [FG2]

5.4 Mandaat

5.4.1 Armoede ambiguïteit

Ambiguïteit over het handelen van consulenten in armoedepraktijken komt naar voor in alle focusgroepen. Men begeeft zich in een spanningsveld dat ontstaat door aan de ene kant de onuitgesproken verwachting te interveniëren en van betekenis te zijn in armoedesituaties (zie onderzoekslijn 2 Decoene) en aan de andere kant geremd worden in dat engagement. Dit afremmen gebeurt o.a. omwille van de bezorgdheid over een te verregaand engagement van de praktijkwerker. Enerzijds voelt de praktijkwerker dat de organisatie verwacht dat er 'iets' gebeurt met armoede maar wordt er anderzijds gewezen op het strikte mandaat, de link met SoS en over de beschikbare tijd in relatie met het grote aantal dossiers waardoor armoede geen issue kan of mag zijn. Die correcties kunnen komen door de organisatie zelf, o.a. door het mandaat, maar het gebeurt ook door de collega's onderling.

Ik heb eens een gezin gehad dat op straat stond en ik ben mee gaan zoeken naar woningen. Dan krijg je achteraf te horen, niet letterlijk, dat je geen tijd hebt om andere dingen te doen. Je kan dat niet voor alle gezinnen doen, dat klopt wel, maar op dat moment sta je met een probleem. Als je dat aan iemand kan overlaten, dan kan je zeggen: 'dat is niet voor mij'. Maar ik krijg dat niet over mijn hart, dat kan ik niet doen. [FG1]

5.4.2 Impact van armoede op kinderen en hun gezin in relatie tot veiligheid

Een ander spanningsveld waar gewag van gemaakt wordt gaat over de inschatting van de impact van armoede op de (on)veiligheid van kinderen. Het is moeilijk om éénduidig de relatie tussen beiden bevestigd te zien, maar er worden wel linken aangegeven. Armoede kan ervoor zorgen dat onveiligheid kan toenemen of dat jongeren en gezinnen in de jeugdhulp terecht komen.

Als mensen geen onderdak hebben en geen geld, kan ik me voorstellen dat dit heel frustrerend is en dat op dat moment goed ouderschap, dat dat lastig is. En dat dat de veiligheid, allé de onveiligheid, verhoogt. [FG1]

Er is besef van de complexiteit van deze kwestie en de onmogelijkheid van ouders om hieraan iets te kunnen veranderen. Wat is de kip en wat het ei? De focusgroepen geven aan welke gevolgen armoede kan hebben voor gezinnen, op veel terreinen zoals medische zorgen, mobiliteit, vrije tijd,... Om nuance in dit debat te brengen, maakt men een onderscheid tussen rechtstreekse en onrechtstreekse onveiligheid.

Je merkt in de focusgroepen dat de discussie over armoede en het effect ervan op gezinnen heel wat teweeg brengt. Het gaat over de betekenisverlening en een leefwereldbenadering, over (h)erkenning en niet alleen in het eigen team, maar ook met anderen zoals scholen. Er worden dikwijls verwachtingen gehangen aan de interventie van jeugdhulp, alsof zij, met hun maatschappelijk mandaat en volgens de buitenwereld dus ook met gezag, ervoor kunnen zorgen dat armoede afneemt en dus de veiligheid toeneemt.

Wat wel als bevrijdend overkomt in de focusgroepen is het feit dat men over armoede kan en mag spreken. Redeneringen worden opgebouwd, bevestigd of ontkracht en er wordt ingepikt op elkaars standpunten, kortom men krijgt een debat. Ze vinden dat jeugdhulp, de medewerkers van de organisatie maar ook de ganse sector, een stem in het debat moet hebben en weerwerk moeten bieden tegen het dominant discours van pedagogiseren en individualiseren van armoede in de samenleving.

Ik vind het zinvol om stil te staan bij deze problematiek. Ik heb heel bewust gereageerd op de mail [betreffende dit onderzoek] om er eens bij stil te kunnen staan. Wat betekent dat thema voor mijn werk en mezelf? Ik vond dat wel eens zinvol om te doen. [FG2]

5.4.3 Smalle en brede invulling van het mandaat

Alle focusgroepen omschrijven een spanningsveld tussen enerzijds een 'smalle' en 'brede' invulling van het mandaat van consultants. Een smalle interpretatie wordt gezien als 'zuivere' jeugdbescherming waarin men enkel en strikt focust op de veiligheid en de bescherming van kinderen. Vanuit de overheid heeft men dan het mandaat en de plicht om in te grijpen in gezinnen waarin kinderen zich in onveilige situaties bevinden. Deze aanpak sluit het nauwst aan bij de huidige jeugdhulppraktijk. In een brede benadering engageert jeugdhulp zich om naast die veiligheid ook een rol op te nemen in de meer sociaal-economische realiteit waar problemen zich stellen. Deze laatste interpretatie ziet ook een rol voor de organisatie en haar medewerkers op een meer structureel niveau. De participanten nemen niet een uitgesproken standpunt in voor de smalle dan wel de brede invulling van het mandaat, al lijkt er een lichte voorkeur te zijn voor het tweede. Belangrijker voor hen is dat het duidelijk is wat er van hen verwacht wordt en dat dit ook duidelijk is voor de cliënten en voor de buitenwereld.

Het [mandaat] wordt met kilometers overschreden, maar het voelt niet goed aan. Het is niet logisch dat de werkomschrijving, dat je daarover moet. [FG1]

5.5 Structurele ondersteuning

In alle focusgroepen komt expliciet de nood aan en de wens voor structurele ondersteuning van de frontliniewerkers door de organisatie in het omgaan met armoede in hun praktijk. Hoe die ondersteuning er uit moet zien, is minder éénduidig en kan verschillende vormen aannemen. Wel duidelijk is het verlangen dat de organisatie meer armoedebewust is in haar werking en dat daar beleid moet naar gevoerd worden. Frontliniewerkers willen daar zeker mee constructie aan geven, maar niet alleen, de ganse organisatie moet hierin een rol in opnemen.

Welke zaken zouden de frontliniewerkers ondersteunen in hun praktijk mocht de afdeling Jeugdhulp van het agentschap Opgroeien armoede erkennen als een structurele problematiek waarvoor een formeel beleid nodig is?

5.5.1 Definitie: wat is armoede voor de organisatie?

Het is voor Jeugdhulp en haar medewerkers niet duidelijk welke definitie men hanteert i.v.m. armoede in haar werking en praktijk. Er wordt aangegeven dat door het ontbreken van definiëring en criteria over armoede, er geen registratie kan zijn en het bijgevolg onmogelijk is om aan te geven over hoeveel gezinnen in een armoedesituatie die door jeugdhulp opgevolgd worden het precies (of zelfs ongeveer) gaat. Door het ontbreken van die handvatten is het ook moeilijk om armoede in casusbesprekingen mogelijk te maken. Nochtans is in hetzelfde agentschap, m.n. bij Kind & Gezin, ervaring hoe het wel kan. Elk jaar presenteert Kind & Gezin kansarmoedecijfers voor kinderen in Vlaanderen.

We weten het niet [armoede in cases], maar we weten het ook al lang niet omdat we geen definitie hebben die we hanteren binnen het agentschap. Wat is armoede? Wanneer is een gezin dat betrokken is op ons in armoede en wanneer niet? [FG3]

In de huidige praktijk van jeugdhulp komt vooral het conservatieve paradigma (Krumer-Nevo, 2017) erg in beeld. Het onveilig gedrag dat mensen stellen is immers doelwit van interventie met als bedoeling hen te veranderen d.m.v. controle en toezicht. Anderzijds geven participanten aan dat ze het eveneens belangrijk vinden dat de organisatie meer aandacht zou hebben het structureel perspectief van armoede en daarmee aan de slag zou gaan. Een groot en complex probleem als armoede kan je immers niet alleen aanpakken. Tenslotte zijn er ook elementen van een kritische benadering te vinden waarin Jeugdhulp als organisatie erkenning en agency geeft voor de ervaringskennis van mensen in armoede, zelfs doorvertaald in de werking van de organisatie.

Moet er iets veranderen aan het mandaat? Dat begint al met het begrip verontrusting, maatschappelijke noodzaak. Vaak wordt dat nogal burgerlijk ingevuld. Dat de maatschappelijke norm eigenlijk bepaald wordt door mensen die niet in armoede leven. Snap je dat? [FG2]

5.5.2 Duidelijk kader en beleid

Er is in de focusgroepen het besef dat in de confrontatie met armoede beleid noodzakelijk is dat uit verschillende elementen bestaat. Dat beleid volgt uit de betekenisverlening via de definiëring van de armoedeproblematiek en de daaraan gekoppelde criteria die het agentschap vastgelegd heeft. Een duidelijk kader moet zorgen, zowel voor de eigen medewerkers (het ganse agentschap, dus ook de andere afdelingen) als voor externen (cliënten, organisaties, politiek,...), wat de verwachtingen zijn als het over armoede gaat in relatie met jeugdhulp. Registratie van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens kan het intern beleid voeden maar ook een bijdrage leveren in het publieke debat, zowel maatschappelijk als politiek.

De nood aan de duidelijker kader of iets van kader om te beginnen. Voor ons, maar ook naar voorzieningen waarmee we samenwerken. Het feit dat het wel iets gedeeld is, iets waar we allemaal mee bezig zijn en creativiteit waar we allemaal nu mee bezig zijn, maar een beetje in het ijle. [FG3]

Eind 2022 wordt via officiële communicatie door de waarnemend administrateur-generaal van het agentschap Opgroeien gecommuniceerd dat armoede een officiële beleidslijn is voor het agentschap. Een (eerste) stap in de goede richting. Hierdoor wordt armoede een thema waar het agentschap beleid over moet voeren. Een ander belangrijk gevolg is dat armoede kan besproken worden op de inhoudelijke besprekingen op caseteam. Uiteraard is dit een beginpunt, er zijn nog veel stappen te zetten.

Consulenten geven aan dat ze armoede zien als een schending van mensenrechten. Ze zien zowel een schending van kansen op structureel vlak zoals in het onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting,... als op vlak van interpersoonlijke relaties waardoor cliënten zich vaak als niet gelijkwaardig erkend voelen. Vandaag hanteren consulenten vooral hun discretionaire ruimte en informele strategieën om antwoord te bieden bij dergelijke problemen. Een duidelijker kader zou hen helpen om gezinnen in armoede te ondersteunen in de confrontatie met andere diensten om hun mensenrechten te kunnen realiseren.

En dat is iets waar Jeugdhulp mee actiever over zou kunnen nadenken in relatie met onderwijs of in relatie met een OCMW. Om ervoor te zorgen dat op die manier er verschillende levensdomeinen meer continuïteit is en dat er minder ervaring van uitsluiting is bij kinderen die in armoede leven. [FG2]

5.5.3 Middelen

De focusgroepen geven aan dat het noodzakelijk is de nodige middelen te voorzien om als organisatie tegemoet te kunnen komen aan de noden van gezinnen in een armoedesituatie en dus de vertaling te maken van de definitie van armoede naar de praktijk. Die middelen zijn van allerlei aard. Financiële uiteraard, maar ook personele middelen zullen moeten vrijgemaakt worden zodat er met gezinnen aan de slag kan gegaan worden. In de huidige realiteit van jeugdhulp met een te hoge caseload is het onrealistisch en onmogelijk om van consulenten te verwachten voldoende tijd te hebben of vrij te kunnen maken om alle noden van gezinnen in armoede te ondersteunen. Als het agentschap kiest om een brede invulling te geven aan het mandaat waardoor ook armoede een thema en opdracht is voor het agentschap, dan zal het tijd en ruimte moeten creëren voor de medewerkers om daarmee aan te slag te kunnen gaan.

We moeten een mandaat hebben maar ook de tools om daar [armoede] iets mee te doen. Dat is er nu niet of zeer weinig. We geraken zelfs niet voldoende in Eén gezin één plan (1G1P), laat staan, specifiek rond het thema armoede. Dat is niet in 4 maanden opgelost. [FG4]

De participanten geven duidelijk aan inhoudelijke ondersteuning te willen bij de uitoefening van hun werk. Die ondersteuning kan erin bestaan de kennisbasis over de armoedeproblematiek te vergroten. Dit kan verschillende vormen aannemen. Vorming, educatie en ervaringsleren zou hen kunnen inspireren. In meerdere focusgroepen komt de goede praktijk van het ervaringsleren in een inleefatelier en wisselleren in armoede-organisaties aan bod. Dit was ooit de aanleiding van het onderzoek van Decoene, maar blijkt tot op vandaag bruikbaar en er blijft verder behoefte aan te

zijn. Een systematisch aanbieden van dergelijke vorming voor medewerkers helpt hen om armoedebewust te handelen.

Ik heb die vorming gevolgd [inleefatelier armoede]. Ik vergeet dat nooit. Wij moesten mensen in armoede spelen en mensen in armoede waren hulpverleners. Mijn ogen zijn daar opengegaan. [FG1]

Een ander idee dat meermaals komt bovendrijven is om in of voor het agentschap een specifiek steunpunt te hebben i.v.m. armoede. De ervaring met dergelijk steunpunt is er vandaag met dOT (d'OndersteuningsTeam), het voormalige OTA (OndersteuningsTeam Allochtonen). Dat wil jeugdhulpverleners ondersteunen bij de begeleiding van minderjarigen en hun gezinnen met een migratie-achtergrond, vooral als ervaren wordt dat interculturele, levensbeschouwelijke en migratiegebonden elementen een rol spelen in het hulpverleningstraject. De ondersteuning is casusgebonden, maar beoogt een versterking van de interculturele competenties van de hulpverlener en zijn team en draagt bij aan de cultuursensitiviteit van de organisatie. Dergelijke model van ondersteuning i.v.m. armoede zou kunnen uitgewerkt worden. Doordenkend op dit concept wordt het idee geopperd van regionale steunpunten zodat samenwerking met steden en gemeenten in een bepaalde regio, gelijklopend met de regio's van de dienstverlening van Opgroeien, gefaciliteerd kan worden. Een belang van dergelijke structurele samenwerking op lokaal niveau wordt door velen erkend. Men is er immers van overtuigd dat er reeds een ondersteuningsaanbod i.v.m. armoede aanwezig is, maar dat men er geen gebruik van maakt omdat men het niet kent. En als men deze projecten, diensten en organisaties kent, dit eerder toevallig en ad hoc is. Een vorm van sociale kaart over armoede ontbreekt, of is toch zeker niet gekend door consulenten.

Eigenlijk zou er een sociale kaart moeten opgemaakt worden, strikt alleen rond armoede. Dat soort voorzieningen, met naam en toenaam en adres en telefoonnummer... [FG3]

5.5.4 Instrument VIST-SA

In alle focusgroepen verwijst men naar de VIST-SA als een mogelijkheid om van betekenis te zijn i.v.m. armoede en aan een aantal financiële noden van gezinnen tegemoet te komen. Uit de focusgroepen blijkt dat er veel verschillende interpretaties en praktijken bestaan. Er worden voorbeelden gegeven uit verschillende regio's, met verschillende bedoelingen. Het hangt echter opnieuw heel erg af wie deze aanvraag wil doen en wie ze goedkeurt. Blijkbaar zijn er veel regionale maar ook persoonlijke verschillen, is de maatregel niet of onvoldoende gekend en is het een grote administratieve opdracht om alles rond te krijgen. Het systeem zou veel beter en efficiënter kunnen volgens de deelnemers. Men stelt dat de aanvraag van een specifieke actie en het beschikken van financiële middelen voor de start van de integrale jeugdhulp in 2014 makkelijker was. De beslissing van goedkeuring lag bij het lokale bureau bijzondere jeugdzorg, waardoor meer op lokale noden kon ingespeeld worden.

Om meer ingrijpende hulp te vermijden. We hebben een VIST-SA kunnen laten goedkeuren omdat het OCMW niet wou tussenkomen in het aanschaffen van containers om die huizen leeg te maken. Waardoor wij tijdelijk die ouders en kinderen op hotel hebben kunnen laten gaan en dat huis hebben kunnen laten leeghalen. [FG4]

Het is wel de uitdrukkelijke vraag van de participanten om meer autonoom en over meer en een flexibel budget te beschikken om hun cliënten te ondersteunen. Het zou een blijk van vertrouwen zijn van de overheid voor de kennis en ervaring van consultants om ze een budget te voorzien waar ze autonoom, samen met de gezinnen die ze opvolgen, over kunnen beschikken. Daardoor zou de hulpverleningsrelatie met hun cliënten er anders uitzien omdat ze samen constructie geven aan oplossingen die voor het gezin helpend zijn, in tegenstelling tot de eerder pedagogische en controlerende benadering in jeugdhulp nu. Ook daarvan geven consultants voorbeelden in de focusgroepen, dat je vroeger een SA kon inzetten, nog voor het te laat was en er meer spanning op de relatie zat.

Het beleid kan iets concreet doen. Als de SA nu bij de sociale dienst ligt, leg de verantwoordelijkheid dan bij de sociale dienst om dat al dat niet toe te kennen. Geen bureaucratische rompslomp om dat tikkeltje steun te geven, de wind onder de vleugels te zijn van de van praktijk. Ze moeten daar niet veel over nadenken. [FG3]

5.5.5 Ervaringskennis

Er wordt in de focusgroepen ook de link gelegd met ervaringskennis en hoe dat vertaald zou kunnen worden naar de eigen werking van Jeugdhulp. Naast de eerder aan bod gekomen vormen, zoals een steunpunt waar ervaringskennis een plaats heeft of vorming door organisaties met ervaringsdeskundigen, komt ook de tewerkstelling van opgeleide ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting in de organisatie ter sprake. Hoewel dit thema zeker verder dieper verkend dient te worden, worden bepaalde positieve zaken benoemd. De aanwezigheid op inhoudelijke casebesprekingen zou een extra perspectief kunnen toevoegen en ondersteunend zijn in hulpverleningstrajecten. Bovendien zouden volgens sommigen ervaringsdeskundigen zelf, alleen of in duo, verbinding kunnen aangaan met gezinnen waardoor dit een andere, positieve dynamiek kan teweegbrengen in de nu soms gespannen hulpverleningsrelatie.

Ervaringskennis inzetten kan ervoor zorgen dat de organisatie uitgedaagd wordt in hoe ze nu haar dienstverlening organiseert. Hoe verlopen de processen en wat betekenen deze voor de gezinnen in armoede? Wat is er goed en wat zou er anders, beter kunnen? En hoe zou dat er dan moeten uitzien? In de SoS-benadering is er aandacht voor het partnerschap met cliënten. Zij moeten mee constructie kunnen geven hoe dat er uitziet. Nadien zou een feedbacklus inzicht kunnen geven over het afgelopen traject, over wat er goed ging en wat er voor verbetering vatbaar is.

Ik zie het meer als een spiegel binnenbrengen. Als je zo iemand in je team hebt, in de case-overleggen enzo, wat betekent dat nu armoede in het dagelijkse leven. Veel consultants hebben daar geen benul van. [FG4]

5.5.6 Voorzieningen(beleid)

Uiteraard is het belangrijk om in jeugdhulp samen met andere partners en voorzieningen aan de slag te gaan. Er zijn zeer uiteenlopende ervaringen met voorzieningen in de confrontatie met armoede, maar er is grote gemeenschappelijkheid dat er vooral aandacht is voor een pedagogische benadering. In deze bevraging komen vooral ambulante diensten, context-begeleiding, in beeld. Op zich is dat bijzonder en kan erop wijzen dat het ontbreekt aan een armoedebeleid t.a.v. de voorzieningen vanuit het agentschap, maar ook in de voorzieningen zelf.

In het kader van de ondersteuning vanuit de organisatie denkt men er in de focusgroepen luidop over na wat het proces in deze focusgroep voor hen betekent. Door actief aangesproken te worden over het thema armoede in relatie tot de eigen praktijk, zorgt dat voor een soort armoedereflectie en op termijn misschien een meer armoedebewustzijn. Mocht dergelijk onderzoek in andere afdelingen, zeker in de afdeling Voorzieningenbeleid, kunnen plaatsvinden zou dat misschien hetzelfde proces in gang kunnen zetten. Dergelijk onderzoek werpt een licht op de bestaande praktijk i.v.m. armoede en stimuleert om een armoedebewust beleid te voeren, ook t.a.v. de voorzieningen, waar de afdeling Voorzieningenbeleid de subsidiërende overheid van is. Een armoedebeleid zou voor jeugdhulpvoorzieningen geen keuze mogen zijn, maar een (deel)aspect van hun maatschappelijke opdracht waarvoor het middelen krijgt van de overheid. In alle focusgroepen komt heel duidelijk aan bod dat zelfs ruimer, voor alle belendende sectoren zoals bijvoorbeeld het VAPH, de geestelijke gezondheidszorg,... dat zo zou moeten zijn.

Dat zou je aan Voorzieningenbeleid moeten vragen. Maar ze zouden daaromtrent wel een beleid moeten voeren, in erkenning en subsidiëring. Ik weet niet wat het beleid is of wat beleid zou kunnen zijn bij voorzieningen. Maar ze zouden dat moeten doen, vanuit Opgroeien als overheidsorganisatie die sociale grondrechten en kinderrechten nastreven. [FG2]

5.5.7 Structurele samenwerking met anderen

Zoals eerder beschreven geven participanten het belang aan van een structurele samenwerking met andere organisaties die van betekenis zijn i.v.m. armoede, vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid en om te komen tot structurele allianties. Dat zou hen erg ondersteunen in hun praktijk en men vindt dat het agentschap mee moet instaan voor de organisatie ervan. Ze formuleren wel de kritische bedenking dat structurele samenwerking met andere organisaties, ondanks het een uitgangspunt is van de integrale jeugdhulp, nog steeds niet gelukt is om dit in de praktijk helemaal te realiseren. Andere organisaties krijgen te veel vrijheid om daar wel of niet iets in op te nemen. Als Opgroeien een armoedebewust beleid wil voeren, zal het bij de ontwikkeling van 'Vroeg en Nabij' daar zeker rekening moeten mee houden. Een ander aspect dat zowel in de integrale jeugdhulp als in Vroeg en Nabij een kernbegrip is, is een voor het gezin vaste hulpverlener. Ondanks het feit dat iedereen dit belangrijk vindt, stellen de focusgroepen vast dat dit in de praktijk niet het geval is. Mensen worden geconfronteerd met meerdere hulpverleners, met

personeelsswissels op diensten en met het gebrek aan zicht op wie van de hulpverleners tot welke dienst behoort en wat ze kunnen betekenen.

Dat is iets dat Jeugdhulp meer actiever mee zou kunnen over nadenken in relatie met onderwijs of met een OCMW om ervoor te zorgen dat er op die manier dat er op verschillende levensdomeinen meer continuïteit is. En dat er minder de ervaring van uitsluiting is bij kinderen die in armoede leven. [FG2]

Een ander spanningsveld dat daaruit volgt is de positie van Jeugdhulp en de focus op veiligheid. Jeugdhulp wordt gezien als laatste instantie die kan tussenkomen in de jeugdhulpverlening. Daardoor wordt de onveiligheid van kinderen, jongeren en hun gezinnen door anderen als hoger ingeschat waardoor de focus op het armoede-thema naar de achtergrond dreigt te verschuiven.

Als je in overleg gaat met anderen kan je stellen dat er verontrusting voor iedereen is en dat het niet enkel over veiligheid gaat waardoor je weer wat ruimer kan. De blik naar jou is dan heel dwingend. [FG1]

In de focusgroepen wordt in het kader van een structureel armoedebeleid van het agentschap Opgroeien structurele samenwerking benadrukt met andere ministeries van de Vlaamse Overheid of zelfs ruimer. Daarbij verwijst men naar het multi-dimensioneel karakter van armoede en blijkt dat zij in hun praktijk geen weet hebben van een horizontaal armoedebeleid en van de effecten ervan.

Het agentschap Opgroeien is het agentschap bij uitstek om ervoor te streven dat kinderrechten kunnen gegarandeerd worden voor alle gezinnen. In die zin dat er voor kinderen die betrokken worden op jeugdhulp, een mandaat mag zijn bij Jeugdhulp om andere sectoren aan te spreken of te gaan activeren om ervoor te zorgen dat de kinderrechten gerealiseerd kunnen worden. [FG2]

5.6 Politiseren op 3 niveaus

Politiserend werken gaat in de meest brede zin over alle interventies en praktijken die bijdragen aan het publieke meningsverschil over hoe we de samenleving inrichten (Decorte et al., 2022). Het doel is om de samenleving uit te dagen zich te positioneren ten opzichte van bestaande ongelijkheden en streven naar meer gelijkheid, democratie en duurzaamheid. Omdat dit een normatieve kwestie is, is dat proces nooit af en wordt op verschillende momenten en via velerlei fora en strategieën opnieuw aangepast. Sociaal werkers, dus ook consultants, hanteren een breed spectrum aan methoden en middelen in dat proces om te werken aan een meer rechtvaardige, meer democratische en dus meer inclusieve samenleving (Decorte et al., 2022).

In alle focusgroepen komen elementen van politiserend werken over armoede ter sprake, zonder dat er direct verband gelegd wordt naar deze term. Men vindt het belangrijk dat er aandacht is voor de drie niveau's van politiserend werken en men vergeet in dit discours zeker niet naar zichzelf te kijken. Ze zien het ook ruimer, in de organisatie maar eveneens ten aanzien van andere organisaties en zelfs tot op maatschappelijk niveau. Alle drie de niveau's hebben volgens de participanten een invloed op hun praktijk en kunnen er ondersteunend voor zijn. Veel aspecten van

politiserend werken zitten reeds vervat in de voorgaande analyse. Toch is het belangrijk om dit als apart punt nog eens onder de aandacht te brengen.

5.6.1 Micro

Participanten geven veel voorbeelden van acties die bijdragen aan hun persoonlijke attitude en kennis t.a.v. armoede in hun praktijken. Het besef dat men als consulent een grote invloed heeft op het eigen handelen, door dingen te doen of niet te doen. Heel veel maakt men gebruik van discretionaire ruimte om te handelen voor gezinnen in armoede, goed beseffend dat deze actie of noem het daad van verzet, heel erg individueel afhankelijk is. Daarom worden ook een aantal voorbeelden aangehaald die meer armoedebewustzijn in hun handelen zou moeten bijbrengen zoals vorming, intervisie, bespreekbaarheid op team, de inschakeling van ervaringsdeskundigen,...

Vaak in je eigen team discussie, meer en meer vind ik dat consulenten ook niet weten wat armoede is. Sommige consulenten vinden dat er een jeugdrechter moet tussenkomen omdat ze zich aan een aantal dingen niet houden of omdat het een beetje vuil is. Dan moet ik dat iedere keer kaderen en zeggen als je zo weinig geld hebt, dan lukt het niet om te zorgen dat alles piekfijn in orde is. [FG4]

5.6.2 Meso

Doorheen de focusgroepen komen ook veel aspecten van politiserend werken op meso-niveau ter sprake. Velen willen graag dat de organisatie samen met hen aan de slag gaat om een meer armoedebewust beleid te voeren, ze willen actief mee nadenken over wat dat kan zijn en hoe dat vertaald kan worden naar hun praktijk en naar het beleid en de werking van de organisatie.

Bij wie moeten we aankloppen om verandering te zien? We willen gerust aan deuren langsgaan. Het zal ergens in Brussel zijn waarschijnlijk. Een deur in Brussel. [FG1]

In alle focusgroepen komt de vroegere preventiewerking van de organisatie ter sprake. Nu deze werking niet meer bestaat in het agentschap en de inhoud van hun werk ook niet door anderen wordt opgenomen, lijkt het besef van het belang ervan, meer bepaald het structurele aspect en het politiserend werken, te groeien. Vroeger werden veel signalen, ook i.v.m. armoede, door hen opgepikt, gecollectiviseerd en acties aan gekoppeld. Dit werd na het afschaffen van de preventiewerkers een tijd opgenomen door een 'brug- en signaalfunctie', maar deze is ondertussen ook verdwenen.

Waar is de preventie naartoe? Omdat we het nergens kunnen zeggen. Ik denk niet dat dit ergens gesignaleerd wordt. [FG1]

5.6.3 Macro

De organisatie heeft een opdracht om een structureel probleem zoals armoede maatschappelijk aan te kaarten en de politiek aan te spreken en uit te dagen over haar verantwoordelijkheid hierin. Ook andere diensten en sectoren moeten door het agentschap geappelleerd worden als ze hun rol in het armoedebelief niet opnemen.

Op beleidsmatig vlak vind ik dat zeker een taak van Jeugdhulp om dat actief te blijven signaleren naar beleidsmakers en de politiek. Van kijk: daar is actie nodig. Ook tijd en ruimte om dat in kaart te brengen, waar ligt de problematiek en waar moet we eerst en meest op inzetten. [FG2]

Deelname aan een horizontaal armoedepplatform zoals voorzien in het armoededecreet wordt aangehaald als mogelijkheid voor jeugdhulp om een stem te laten horen over hun confrontatie met armoede en bij te dragen tot een armoedebelief van de ganse Vlaamse regering. Over het algemeen is men niet op de hoogte van dergelijk beleid en degenen die het wel weten geven aan dat het weinig dynamiek kent, er geen sprake is van een echt (armoede)belief en dat het vooral ging over een 'check-mentaliteit' waarin mensen wel aangeduid werden maar eigenlijk geen ruimte krijgen om iets te doen.

Op beleidsniveau, dat al die agentschappen eens samen aan tafel gaan zitten, ik weet het niet é. Maar daar moet samen over nagedacht worden. Nu wordt naar het agentschap Opgroeien gekeken, maar het gaat over verschillende sectoren. Zij moeten samenzitten om een eenduidig en uniform beleid te maken. [FG4]

6. Discussie

6.1 Enkele vaststellingen

Dat armoede en jeugdhulp historisch met elkaar verbonden zijn (Bouverne-De Bie et al., 2010) werd al eerder geproblematiseerd (Santkin, 1994; Nicaise & Dewilde, 1995). Dit onderzoek bekrachtigt deze hardnekkige link en stelt vast dat Jeugdhulp er geen formeel armoedebeleid voert en er bijgevolg geen objectieve cijfers over beschikbaar zijn.

Dit onderzoek bevestigt dat in de praktijk en werking van het agentschap Opgroeien, dat in Vlaanderen de jeugdhulp organiseert, een complex probleem als armoede vertaald wordt naar een discours van pedagogisering. Een structureel probleem wordt zo omgezet in een individuele kwestie waarin vooral ouderlijke vaardigheden of het ontbreken ervan in het vizier komen. De toepassing van Signs of Safety legt nog een extra laag op deze kijk. Armoede dreigt zo helemaal naar de achtergrond te verdwijnen.

Ondanks het hegemonisch discours van pedagogisering, neoliberalisme, risico- en beheersingsdenken zijn frontliniewerkers wel degelijk armoedebewust maar fungeert armoede als 'wallpaper of practice' (Morris et al., 2018) van Jeugdhulp. Het is overal aanwezig, men beseft dat ook maar het is een te groot probleem om aan te pakken (Decoene et al., 2020). Het eerste onderzoek van Decoene (2019) toont de noodzaak aan om de aanwezigheid van armoede in jeugdhulp te erkennen en er onderwerp van publiek debat te maken in en door het agentschap. In het tweede onderzoek zijn een aantal beleidsmakers dit idee zeker genegen (Decoene, 2022). Tijdens dit onderzoek blijkt nogmaals de nood daaromtrent bij frontliniewerkers van de organisatie. Zij stellen dat het forum dat zij in dit onderzoek krijgen structureel van betekenis is voor de werking. De officiële verklaring eind 2022 van de waarnemend administrateur-generaal dat armoede een thema is voor Opgroeien is daarin essentieel. Parallel stelt men een beleidsmedewerker aan als aanspreekpunt kansarmoede en integratie. Het zal belangrijk zijn om hierin verdere stappen te zetten met aandacht voor een werkbare betrokkenheid van alle actoren.

Er is een uitgesproken vraag naar duidelijkheid over wat armoede betekent voor het agentschap Opgroeien, wat de gehanteerde definitie is en de betekenis ervan op het mandaat van Jeugdhulp. Het ontbreken van dat kader maakt het voor medewerkers moeilijk en ambigu om te handelen. Enerzijds voelt de frontliniewerker dat de organisatie verwacht dat er iets gebeurt met armoede maar anderzijds is er het strikte mandaat, de link met SoS en de beperkte beschikbare tijd. Een keuze tussen een smalle dan wel een brede invulling van het mandaat dringt zich op. Een duidelijke definitie en het bepalen van criteria over armoede in gezinnen maakt het mogelijk om kwantitatieve en kwalitatieve gegevens te registreren waardoor het intern beleid kan inspireren maar ook een bijdrage levert in het publieke debat, zowel maatschappelijk als politiek.

Dit onderzoek is uitgevoerd in de afdeling OSD, onderdeel van Jeugdhulp van het agentschap Opgroeien en was voor veel deelnemers een oogopener over armoede in hun praktijk. Naast de erkenning van het belang voor hun eigen opdracht komt heel snel in beeld dat dit proces eveneens belangrijk is voor gans het agentschap, dus ook de andere afdelingen. Een afdeling die

hieromtrent prominent in beeld komt is de afdeling Voorzieningenbeleid omdat zij in de ganse sector van jeugdhulpvoorzieningen mee het beleid bepalen en subsidiëren.

Aansluitend is het belangrijk aan te geven dat het agentschap Opgroeien een complex probleem als armoede niet alleen kan aanpakken laat staan oplossen. Structurele samenwerking is noodzakelijk, met meer voor de hand liggende partners zoals een OCWM, een CAW,... Maar ook met belendende sectoren zoals onderwijs, geestelijke gezondheidszorg, Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH),... Een horizontaal armoedebelaid komt zo in beeld waarin het belangrijk is om tussen verschillende beleidsdomeinen tot een werkelijke samenwerking te komen en niet te werken met een checkmentaliteit die nu veelal van toepassing is.

6.2 Wij willen PAP!

In dit onderzoek zitten veel ideeën en aanknopingspunten die afwijken van het dominante discours van pedagogisering, neoliberalisme en het risico- en beheersingsdenken. Een betoog waarin armoede erkend wordt als een problematiek waarvoor het agentschap zich moet engageren in een streven naar meer sociale rechtvaardigheid. Daarom is er nood aan andere kennisbronnen.

Een van de onderzoeksvragen is welke ondersteuning de organisatie voor de praktijk(werkers) moet voorzien als ze stelt dat armoede een structurele problematiek is waar een formeel beleid van de organisatie noodzakelijk is. Dit onderzoek toont duidelijk de verwachting aan van frontliniewerkers dat er meer armoedebewustzijn moet zijn, door hen, maar ook door het beleid van het agentschap. Een armoedebewuste organisatie kan veel verschillende vormen aannemen. In de lijn hiervan kan het Poverty Aware Paradigm van Krumer-Nevo (2018) een vertrekpunt en inspiratiebron zijn. Het biedt een kader om antwoorden te formuleren bij heel wat vragen en verwachtingen die leven. Een organisatie die armoedebewust is, stelt het feit dat armoede een schending van mensenrechten is niet ter discussie en probeert er alles aan te doen om in haar werking hieraan tegemoet te komen.

In de focusgroepen komen heel wat elementen ter sprake die voor hen ondersteunend zouden zijn en zonder dat de participanten het weten, aligneren met de 5 kernprincipes van PAP.

- Er is een duidelijk nood aan vorming dat helpt om een kritisch standpunt te ontwikkelen over armoede als een sociaal probleem dat ontstaat door structurele onrechtvaardigheid en reflexiviteit dat nodig is om stigmatisering tegen te gaan en de subjectiviteit en kracht van cliënten te erkennen. Aspecten die daarvoor aan bod komen zijn theoretische en empirische kennis over armoede en sociaal beleid. Kritische reflectie over de eigen waarden en normen m.b.t. armoede om armoedebewustzijn te vergroten en othering te vermijden.

- Er is besef dat vorming en supervisie niet op zich staan maar een permanent proces zijn. Voor alle medewerkers van agentschap maar eigenlijk ook voor alle professionals in de jeugdhulp en daarbuiten. Op die manier ontwikkelt men kennis van verschillende vormen van discriminatie en symbolisch geweld waarmee mensen in armoede in aanraking komen.

- Er moet meer tijd en ruimte zijn om met mensen aan de slag te gaan. Daarom is een beperkte caseload noodzakelijk zodat frontliniewerkers bereikbaar en beschikbaar zijn voor hun gezinnen. Meer samen dingen kunnen opnemen in de context van de mensen zelf. Vandaag is er te weinig tijd en ruimte om deze dingen op te nemen en zal de organisatie hiervoor personele middelen moeten vrijmaken.

- Je zou kunnen stellen dat VIST-SA aansluit bij wat Krumer-Nevo (2017) in haar PAP bedoeld met dat maatschappelijk werkers moeten beschikken over flexibele budgetten waarmee ze cliënten vooruit kunnen helpen. Echter, zij benadrukt dat dit niet in een omslachtig bureaucratisch systeem mag georganiseerd worden en dat dit budget flexibel en onmiddellijk beschikbaar moet zijn om verschillende behoeftes, ook niet pedagogische, te kunnen dekken. Daarom wijkt dit idee af van wat in jeugdhulp de actuele praktijk is maar sluit het wel aan bij wat de participanten aan de focusgroepen aangeven: minder bureaucratie en meer vertrouwen in medewerkers.

- Er is een grote nood om cliënten te ondersteunen bij het realiseren van hun rechten. Kennis en ervaring hebben om te kunnen bewegen in het complexe terrein van rechten op het vlak van welzijn, sociale uitkeringen, onderwijs, gezondheidszorg en huisvesting. Nu ontbreekt de kennis omwille van de complexiteit, de tijd en de grote diversiteit. Het realiseren van rechten is momenteel te persoonsafhankelijk en zou dat niet mogen zijn. Het toevoegen van die nieuwe rol in de dienstverlening van Jeugdhulp, m.n. een sociaal werker voor het realiseren van rechten, is zeker een te overwegen idee en complementair met de huidige praktijk.

Doordat deze Poverty Aware Paradigm in sociaal werkpraktijken in Israël al breed toegepast wordt, ook in jeugdhulppraktijken, lijkt het zeker een opportuniteit om deze benadering voor Vlaanderen te verkennen. Niet om zomaar over te nemen maar ter inspiratie, om de kennisbasis over armoede te vergroten en om het armoededebat op gang te houden.

6.3 Wij willen meer!

Uit de resultaten van het onderzoek komen nog een aantal pistes naar voor die belangrijk zijn om nog eens extra toe lichten. Deze zouden consultants en hun teams ondersteunen in hun praktijk waarin zij veel met armoede geconfronteerd worden.

In alle focusgroepen komen elementen van politiserend werken aan bod waarin volgens hen een rol is weggelegd voor het agentschap. Dit gaat over alle interventies en praktijken die bijdragen aan het publieke meningsverschil over hoe we de samenleving inrichten en uitdagen zich te positioneren ten opzichte van bestaande ongelijkheden zoals armoede en streven naar meer gelijkheid, democratie en duurzaamheid (Decorte et al., 2022). Daarin kijkt men zowel naar initiatieven op micro-, meso- als macro-niveau. Consultants realiseren welke impact hun eigen handelen op micro-niveau heeft met betrekking tot de armoedeproblematiek van de gezinnen die ze opvolgen en beseffen dat ze hierover moeten blijven bijleren en reflecteren. Op meso-niveau komt de vroegere preventiewerking steeds ter sprake. Een offensieve en structurele vorm van preventie die signalen over armoede kan oppikken, collectiviseren en er acties aan koppelt. De

vraag is niet of we dat opnieuw onder de noemen preventie moeten plaatsen, dan wel dat de nood aan deze functie, m.n. offensief en structureel werken, door de organisatie opnieuw opgenomen wordt. De preventie is dood, leve de preventie! Op meso-niveau komt ook het radicaal incrementalisme (Schram, 2015) in beeld. Uit de data van het onderzoek blijkt heel duidelijk dat medewerkers in Jeugdhulp de hoop en verwachting hebben dat de dienstverlening van de organisatie verandert, verbetert voor gezinnen in armoede en ze willen daar mee vorm aan geven. Tenslotte ziet men een armoedebewuste organisatie een functie opnemen op maatschappelijk, macro-niveau, over hoe de samenleving en dienstverlening georganiseerd is, maar ook t.a.v. van de politiek en de politieke overheid.

Ervaringskennis wordt als zeer belangrijk aangeduid. Het geeft constructie aan de agency van mensen in armoede en gaat zo othering tegen. Vandaag is er in het agentschap nog maar weinig ervaring hiermee. Het agentschap zal zichzelf hierin moeten uitdagen, het zal de dienstverlening ten goede komen.

7. Conclusie

Armoede is duidelijk aanwezig in de jeugdhulp. Medewerkers weten dat ook, zijn armoedebewust, maar weten niet hoe ze daarmee moeten omgaan (Decoene et al, 2019). Beleidsmakers in het agentschap Opgroeien beseffen dat (Decoene, 2022), vinden belangrijk dat de organisatie daar iets mee doet, maar verwijzen vooral naar de praktijk. Dit onderzoek probeert beide zaken met elkaar te verbinden en peilt naar zaken die frontliniewerkers ondersteunen in de confrontatie met armoede als de organisatie stelt dat armoede een structurele problematiek waarvoor een formeel beleid noodzakelijk is.

Het is duidelijk dat dit en ander onderzoek één en ander in gang gezet heeft in het agentschap Opgroeien. Het besef lijkt te groeien dat de organisatie met het thema armoede aan de slag moet, intern en extern. Dat er ruimte moet zijn voor debat en dat daarin niet enkel aandacht is voor het pedagogiseren van armoede en het huidige hegemonisch discours over veiligheids- en risicodenken. Belangrijk is de officiële erkenning als beleidsthema (B. Vanobbergen, persoonlijke communicatie 19 december 2022) en er is de aanstelling van een beleidsmedewerker als aanspreekpunt kansarmoede en integratie. N.a.v. dit onderzoek en het doctoraatsonderzoek van Decoene is een klankbordgroep opgericht met beleidsmedewerkers van het agentschap, professor Roose en de onderzoekers. Bedoeling is om de onderzoeksresultaten te bespreken, erover te reflecteren en te kijken wat ermee kan gedaan worden in het ganse agentschap.

De erkenning van armoede als structurele problematiek waar beleid over moet gevoerd worden zal een impact hebben op het formele mandaat. De keuze van het agentschap hoe het armoede definieert zal daarmee verbonden zijn, i.c. een smalle dan wel een brede invulling van het mandaat. Waar in het eerste weinig plaats is voor het thema armoede en in het tweede wel tijd en ruimte is om armoede aan te pakken.

Aansluitend is het ook belangrijk om de connectie te maken met Kind & Gezin, onderdeel van Opgroeien, waar reeds ervaring is in de werking om met armoede aan de slag te gaan. Het agentschap Opgroeien zal moeten financiële en personele middelen vrijmaken willen ze dit ernstig nemen.

De verandering van het agentschap Opgroeien naar een armoedebewuste organisatie zal een proces zijn, waarin alle medewerkers moeten betrokken worden. Ze zullen daarin geconfronteerd worden met de enorme complexiteit en spanningsvelden die hiermee onlosmakelijk verbonden zijn. Vanuit het ironisch perspectief moeten ze deze omarmen en zien als een opportuniteit (Roose et al., 2012). Uit het onderzoek blijkt dat men in staat is om open-minded naar armoede in hun praktijk te kijken, betrokken te blijven en om reflexief te handelen in het omgaan met een complex probleem zoals armoede.

Een kader, of noem het een benaderingswijze, zoals het radicaal incrementalisme (Schram, 2015) of het Poverty Aware Paradigm van Krumer-Nevo (2016), kan dit proces ondersteunen en inspireren. In dit onderzoek komen heel wat elementen naar boven die daarmee aligneren.

Samenwerking met andere diensten en organisaties met betrekking tot armoede is noodzakelijk. Met organisaties die veel ervaring hebben met het thema en de doelgroep, maar ook met het ruimere sociale werkveld en daarbuiten. Jeugdhulp kan hier, als meer armoedebewuste organisatie, het voortouw in nemen en zo sociale-, kinder- en mensenrechten mee realiseren. In de veranderingen in het agentschap wordt gewag gemaakt van een afdeling 'Bovenlokale netwerken', dit zou hier een plaats in kunnen krijgen.

Een sterkte in dit onderzoek zijn ongetwijfeld de diepgaande gesprekken met frontliniewerkers, consultants en teamverantwoordelijken tijdens de focusgroepen. Er werd met elkaar in dialoog gegaan over het thema armoede in relatie tot hun sociaal werkpraktijk. Men ging met elkaar in debat en kwamen tot nieuwe inzichten. Vooral het feit dat armoede wel degelijk een thema is waar er beleid over moet gevoerd worden, door hen maar ook door gans het agentschap. Het is duidelijk dat de participanten aan de focusgroepen zich aangesproken voelen om hier verder iets mee te doen. De erkenning van het thema armoede door de waarnemend administrateur-generaal, Bruno Vanobbergen, is een belangrijke stap en mogelijk het gevolg van het eerder onderzoek van Decoene. Het afronden van dit onderzoek i.f.v. deze masterproef en de derde onderzoekslijn van het doctoraat van Decoene, kan het agentschap Opgroeien opnieuw inspireren om verdere stappen te zetten naar een meer armoede-bewuste organisatie. Het momentum is er, zeker gezien het veranderingsproces dat momenteel in het agentschap plaatsvindt, in combinatie met de aanwezige goesting en bereidheid van de medewerkers om hier mee constructie aan te geven.

De door de Vlaamse regering goedgekeurde conceptnota 'Vroeg en Nabij' (Crevits, 2023) biedt een aantal perspectieven maar bevat ook een aantal valkuilen. Net als bij de Integrale Jeugdhulp zou men een aantal zaken in de positieve zin veranderen, maar dit is enigszins anders uitgedraaid. Als alle diensten en organisaties overtuigd zijn dat er dingen moeten veranderen, ook in eigen werking en niet enkel voor anderen, dan kan dit slagen. Een invulling waarin niet enkel aandacht is voor het individualiseren van problemen, maar ook voor een structurele invulling waarin thema's als armoede, een positieve leefomgeving,... een plaats krijgen.

Een aantal zaken, beperkingen, wil ik nog graag meegeven. Het proces voor de onderzoekers stopt niet met bij neerleggen van deze masterproef, een terugkoppeling naar de participanten en naar het agentschap via de klankbordgroep is nog niet gebeurd maar staat wel nog op de planning. Er werden 4 focusgroepen georganiseerd: 2 voor consultants, 2 voor teamverantwoordelijken. Omwille van praktische redenen was het niet mogelijk om consultants te laten deelnemen uit de provincie Limburg en Vlaams-Brabant. Bij de teamverantwoordelijken waren wel alle provincies vertegenwoordigd.

Sporen voor verder onderzoek

Tijdens dit onderzoek en het schrijven van deze masterproef komen geregeld nieuwe sporen voor verder onderzoek in beeld. Deze werden gedurende dit onderzoeksproces bijgehouden, hoewel dit zeker geen exhaustieve lijst is en er ongetwijfeld nog andere ideeën mogelijk zijn. Dit terrein is immers zeer groot en onontgonnen.

- Actieonderzoek met cliënten. Er wordt veel waarde gehecht aan het belang van ervaringskennis en het betrekken van cliënten zelf in de werking van het agentschap. Welke rol kunnen gebruikers opnemen in de werking van Jeugdhulp? Samenwerking tussen gebruikers en maatschappelijk werkers bij de uitvoering van verzetsprocedures. Kernprincipe van dergelijk onderzoek is om te verbeteren, veranderen en vernieuwen. Een actieonderzoek omdat het tijdens het onderzoeksproces al veranderingen die werken kan implementeren.
- Actieonderzoek met consultants en medewerkers om een armoedebelief uit te werken en te implementeren in de organisatie. Frontliniewerkers willen graag betrokken worden bij de uitwerking en implementatie van een armoedebewust beleid en vinden dat eigenlijk noodzakelijk. Dat brengt praktijk en beleid samen, iets dat aangegeven wordt in het eerder onderzoek Decoene, m.n. de praktijk vindt dat het beleid daar iets mee moet doen en het beleid verwijst naar de praktijk als het over armoede gaat.
- Hoe moet een complexe problematiek zoals armoede vertaald en geïmplementeerd worden in een organisatie zoals jeugdhulp, zowel op inhoudelijk, vormelijk als structureel vlak?
- Wat kan ervaringskennis betekenen en hoe kan dat best aangepakt worden in een organisatie zoals Opgroeien? Kunnen ervaringsdeskundigen een rol krijgen in de dienstverlening van het agentschap en hoe ziet dat er dan uit?
- Als Opgroeien (ervarings-)kennis over armoede belangrijk vindt, wat moet dan zeker aan bod komen, hoe moet men dan de vorming over armoede organiseren en hoe ziet dat er uit?
- Zoals eerder aangegeven zitten veel elementen van Poverty Aware Paradigm (Krumer-Nevo, 2016) in de resultaten van dit onderzoek. Het PAP kan gezien worden als een vorm van verzet en is een kritisch kader dat armoede centraal stelt in de analyse van machtsverhoudingen tussen de dienstverlening van de organisatie en haar gebruikers. Hoe kan het PAP de jeugdhulppraktijk in Vlaanderen inspireren? Hoe zou dit kunnen vertaald en geïmplementeerd worden?
- Meten is weten. Er is geen definitie over wat armoede is voor Jeugdhulp en dus is registratie niet mogelijk. Wat is een bruikbare en toepasbare definitie en wat kunnen/moeten we dan registreren om er beleid mee te voeren? Hoe gaan we dat organiseren en de medewerkers meenemen in dit verhaal?
- Politiseren van het thema armoede is belangrijk. De verhouding van een administratie t.a.v. de politiek en politieke overheid is complex. Hoe kan het agentschap Opgroeien het thema armoede politiseren? Hoe kan het agentschap zich verhouden tot de politieke overheid m.b.t. armoede?
- Participanten geven aan dat deelname aan de focusgroep voor hen veel betekent, het zet hen aan te reflecteren over armoede in relatie tot hun praktijk. Deze reflectie is belangrijk in een armoedebewuste organisatie, ruimer dan enkel de afdeling OSD. Focusgroepen in andere afdelingen van het agentschap om eenzelfde proces naar armoedebewustzijn in gang te zetten.

Bibliografie

- Acocella, I. (2012). The focus groups in social research: advantages and disadvantages. *Qual Quant*, 46(4), 1125–1136. <https://doi.org/10.1007/s11135-011-9600-4>
- Aronson, J. & Smith, K. (2010). Managing restructured social services: expanding the social?, *British Journal of Social Work*, 40(2), 530–547. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp002>
- Apostel, L., Cattrijsse, L., Spiesschaert, F., & Verhellen, E. (1989). *Rechten van kinderen: een tekstbundel van de Rijksuniversiteit Gent naar aanleiding van de UNO-conventie voor de rechten van het kind*. Kluwer.
- Baines, D. (2010). Neoliberal restructuring, activism/participation, and social unionism in the nonprofit social services. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(1), 10–28. <https://doi.org/10.1177/0899764008326681>
- Baines, D. (2021). Soft cops or social justice activists: Social work's relationship to the state in the context of BLM and neoliberalism, *British Journal of Social Work*. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab200>
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a new modernity*. Sage Publications.
- Benoot, T., & Roose, R. (2022). *Hoe weten wat te willen: over autonomie, dromen en waarom het sociaal werk niet zonder kan*. Gompel&Svacina.
- Biesta, G. J. J. (2010). Why 'what works' still won't work: from evidence-based education to value-based education. *Study in Philosophy and education*, 29(5), 491-503. <https://doi.org/10.1007/s11217-010-9191-x>
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2019). Social work, participation and poverty. *Journal of Social Work*, 19(3), 309–326. <https://doi.org/10.1177/1468017318760789>
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2018). Social work, poverty and anti-poverty strategies: creating cultural forums. *British Journal of Social Work*, 48(8), 2381–2399. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy006>
- Bouverne-De Bie, M., Impens, J., De Visscher, S., Delens-Ravier, I., & Rosseel, Y. (2010). *Een link tussen leven in armoede en maatregelen bijzondere jeugdbijstand?* Academia Press.
- Bradt, L., Roets, G., Roose, R., Rosseel, Y., & De Bie, M. (2015). Poverty and decision-making in child welfare and protection: deepening the bias-need debate. *British Journal of Social Work*, 45(7), 2161-2175. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu086>
- Broadhurst, K., Hall, C., Wastell, D., White, S., & Pithouse, A. (2010). Risk, instrumentalism and the humane project in social work: Identifying the informal logics of risk management in children's statutory services. *British Journal of Social Work*, 40(4), 1046-1064. <http://www.jstor.org/stable/43687507>

- Bywaters, P., Kwhali, J., Brady, G., Sparks, T., & Bos, E. (2017). Out of Sight, Out of Mind: Ethnic Inequalities in child protection and out of-home care intervention rates. *British Journal of Social Work*, 47(7), 1884–1902. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw165>
- Cantillon, B., & Buysse, L. (2016). *De staat van de welvaartsstaat*. Acco.
- Carey, M. & Foster, V. (2011). Introducing ‘Deviant’ social work: Contextualising the limits of radical social work whilst understanding (fragmented) resistance within the social work labour process. *British Journal of Social Work*, 41(3), 576–593. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq148>
- Carrette, V. (2008). Effectiviteit in de jeugdhulp: een verhaal van schakelende ketens. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 32(296), 5-13.
- Carson, E., Chung, D., & Evans, T. (2015). Complexities of discretion in social services in the third sector. *European Journal of Social Work*, 18(2), 167–184. <https://doi.org/10.1080/13691457.2014.888049>
- Crevits, H. (2023). *Conceptnota voor een geïntegreerd gezins- en jeugdhulpbeleid “Vroeg en Nabij”*. Vlaamse Regering. https://vroegennabij.be/sites/default/files/documenten/Conceptnota_Vroegennabij.pdf
- De Bie, M., Roets, G., & Roose, R. (2010). Kinderrechten en kinderarmoede. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 11(5), 261–267.
- De Bie, M., Roets, G., & Roose, R. (2013). Participatie en armoedebestrijding: een democratisch vraagstuk. (Fierens, G., Ed.). *Welzijnsgids*, 87, 25–46.
- De Cauter, F., & Walgrave, L. (1999). *Methodiek van de preventieve projectwerking*. Acco.
- De Clercq, L., Meulewaeter, F., Rowaert, S., Vandeveld, S., & Vanderplasschen, W. (2022). *Een procesevaluatie van de implementatie van Signs of Safety binnen de Ondersteunings-Centra Jeugdzorg en de Sociale Diensten Jeugdrechtbank en onderzoek naar de betekenisvolle uitkomsten ervan voor cliënt en consulent*. Universiteit Gent.
- De Cock, R. (2019). Kind en Gezin en kansarmoede. *Cahier integrale jeugdhulp*, 13, 23-36.
- De Corte, J., Hermans, K., Raeymaeckers, P., & Van Bouchaute, B. (2022). De vele invullingen van politisering in het sociaal werk. In K. Boone, T. Boutsen, J. De Corte, F. Dhondt, K. Hermans, E. Plovie, ... N. Vanderhulst (Eds.), *Publiek gaan! Politiserend handelen in het sociaal werk*, (28–55). Garant.
- De Pauw, E. (2020). De confrontatie met armoede en sociale ongelijkheid. Hoe kan de jeugdhulp beleid ontwikkelen in het omgaan met complexiteit? [Masterscriptie, UGent]. <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:002863877>
- De Vos, K. (2015). *Voorstructurerings in de zorg : een sociaal-pedagogisch perspectief op de evolutie in de omgang tussen opvoeders en jongeren in de bijzondere jeugdzorg*

[Proefschrift Doctoraat in de Pedagogische wetenschappen, UGent]. <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:002211047>

- Decoene, J. W., & Dewanckel, L., (2019). Exploratief onderzoek naar de handelingsstrategieën in het omgaan met risico's in armoedesituaties: de 'black dog' van de jeugdhulp en jeugdbescherming. *Cahier integrale jeugdhulp*, 13, 13-61.
- Decoene, J. W., Dewanckel, L., Roets, G., & Roose, R. (2020). *Eindrapport onderzoeksproject: Onderzoek naar de handelingsstrategieën van consulenten in het omgaan met risico's in armoedesituaties*. Universiteit Gent.
- Decoene, J. W. (2022). *Nota met bevindingen van het onderzoek naar visies van beleidsverantwoordelijken van het agentschap Opgroeien op de relatie van jeugdzorg en armoede* [Ongepubliceerd doctoraatsonderzoek]. Universiteit Gent.
- Dewanckel, L., Decoene, J., Van Beveren, L., Roose, R. & Roets, G. (2023). Dealing with risk in situations of poverty: when complexity in frontline practice becomes wallpaper for organisational policy, *European Journal of Social Work*, 26(1), 160-172, <https://doi.org/10.1080/13691457.2021.1977253>
- Decreet betreffende de integrale jeugdhulp*. (2013). <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1023237.html#H1062150>
- Decreet betreffende het jeugddelinquentierecht*. (2019). <https://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?NUMAC=2019011711¶m=inhoud>
- Decreet betreffende de rechtspositie van minderjarigen in de integrale jeugdhulp*. (2004). <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1013455.html>
- Devlieghere, J. & Roose, R. (2017). *De mythe van rationalisering. Over creativiteit en ambiguïteit*. Garant.
- Dewanckel, L., Schiettecat, T., Hermans, K., Roose, R., Van Lancker, W., & Roets, G. (2022). Researching the non-take up of social rights: a social work perspective. *British Journal of Social Work*. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab117>
- Evans, T. (2011). Professionals, Managers and discretion: Critiquing Street-Level Bureaucracy. *British Journal of Social Work*, 41(2): 368-86. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq074>
- Featherstone, B., Gupta, A., Morris, K. & White, S. (2018). *Protecting children: a social model*. Policy Press.
- Featherstone, B., Gupta, A., Morris, K., & Warner, J. (2018). Let's stop feeding the risk monster: towards a social model of 'child protection'. *Families, Relationships and Societies*, 7(1), 7-22. <https://doi.org/10.1332/204674316X14552878034622>
- Fern, E. F. (2001). *Advanced focus group research*. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412990028>

- Fox, N. J. (2003). Practice-based Evidence: Towards Collaborative and Transgressive Research. *Sociology*, 37(1), 81–102. <https://doi.org/10.1177/0038038503037001388>
- Garrett, P. M. (2018). *Welfare Words: Critical Social Work and Social Policy*. London, Sage.
- Gevaert, K. (2022). *Compare the incomparable. Decision-making on priorities in youth care as a moral and a political practice*. Doctoral dissertation, Ghent University.
- Gibbs, A. (1998). Focus Groups. *Social Research Update*. University of Surrey.
- Gravetter, F. J., & Forzano (2018). *Research methods for the behavioral sciences*. Cengage Learning.
- Gupta, A., Blumhardt, H., & ATD Fourth World. (2018). Poverty, exclusion and child protection: the contribution of 'the politics of recognition & respect'. *European Journal of Social Work*, 21(2), 247-259. <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1287669>
- Gupta, A., Featherstone, B., & White, S., (2014). Reclaiming humanity: from capacities to capabilities in understanding parenting in adversity. *British Journal of Social Work*, 46(2), 339-354. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu137>
- Hermans, K. (2019). Jeugdhulp en armoede: 'It's complicated'? *Cahier integrale jeugdhulp*, 13, 5-21.
- Haedens, N. (2021). Signs of Safety. Samen leren in een traject richting veilig, geliefd en omringt opgroeien. *Welwijs*, 32(4), 13-17.
- Hood, R. (2014). Complexity and integrated working in children's services. *British Journal of Social Work*, 44(1), 27-43. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs091>
- Hyslop, I., & Keddell, E. (2018). Outing the elephants: Exploring a new paradigm for child protection social work. *Social Sciences*, 7(7), 105. <https://doi.org/10.3390/socsci7070105>
- Jonson-Reid, R., Drake, B., Kohl, P. (2009). Is the overrepresentation of the poor in child welfare caseloads due to bias or need? *Children and Youth Services Review*, 31(3), 422-7. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.09.009>
- Keddell, E. (2014). Theorising the signs of safety approach to child protection social work: Positioning, codes and power. *Children and Youth Services Review*, 47(1), 70-77. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.03.011>
- Krumer-Nevo, M., Weiss-Gal, I., & Monnickendam, M. (2009). Poverty-Aware social work practice: a conceptual framework for social work education. *Journal of Social Work Education*, 45(2), 225-243. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2009.200600144>
- Krumer-Nevo, M. (2016). Poverty-aware social work: A paradigm for social work practice with people in poverty. *British Journal of Social Work*, 46(6), 1793– 1808. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv118>

- Krumer-Nevo, M. (2017). Poverty and the political: Wrestling the political out of and into social work theory, research and practice. *European Journal of Social Work*, 20(6), 811–22. <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1318264>
- Krumer-Nevo, M. (2020). *Radical Hope: Poverty-Aware Practice for Social Work*. Bristol University Press.
- Leyder, D., Vanobbergen, B., & Vansielegheem, N. (Eds.) (2004). *Opvoeding: een (on)persoonlijke aangelegenheid? Wijsgerige en historische reflecties op de plaats van de opvoeder in het educatief gebeuren*. Bijdragen aan de 11de Landelijke Pedagogendag. SWP.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. Russell Sage Foundation.
- Lister, R. (2004). *Poverty*. Cambridge: Polity Press.
- Lorenz, W. (2016). Rediscovering the social question. *European Journal of Social Work*, 19(1), 4–17. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1082984>
- Morris, K., Mason, W., Bywaters, P., Featherstone, B., Daniel, B., Brady, G., Hooper, J., Mirza, N., Scourfield, J., & Webb, C. (2018). Social work, poverty, and child welfare interventions. *Child & Family Social Work*, 23(1), 364–72. <https://doi.org/10.1111/cfs.12423>
- Mortelmans, D. (2018). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Acco.
- Munro, E. (2004). The impact of audit on social work practice. *British Journal of Social Work*, 34(8), 1075–1095. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch130>
- Naert, J. (2019). *A life world perspective on continuity of care in youth services*. Doctoral dissertation, Ghent University.
- Nicaise, I. & Dewilde, C. (1995). *Het zwaard van Damocles: Arme gezinnen over de bijzondere jeugdzorg*. Garant.
- Nothdurfter, U. & Lorenz, W. (2010). Beyond the pro and contra of evidence-based practice: reflections on a recurring dilemma at the core of social work. *Social Work & Society*, 8(1), 46-59. <https://socwork.net/sws/article/view/22/62>
- Oak, E. (2016). A Minority Report for social work? The predictive risk model (PRM) and the Tuituia Assessment Framework in addressing the needs of New Zealand's vulnerable children. *British Journal of Social Work*, 46(5), 1208—1223. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv028>
- Oorlynck, D. (2000). *Ontwikkeling Kinderrechtenkoffer voor kinderen van lagere schoolleeftijd* [Ongepubliceerde scriptie]. Hogeschool West-Vlaanderen.
- Opgroeien (z.d.). *Organisatie jeugdhulp*. Geraadpleegd op 20 mei 2023, via <https://www.jeugdhulp.be/over-jeugdhulp>
- Ornellas, A. (2018). *Social workers' reflections on implications of neoliberal tenets for social work in South African Non-Governmental Organisations*. University of Stellenbosch. (PhD thesis).

- Quigley, P. W. (2003). *Ending poverty as we know it*. Temple University Press.
- Ridge, T., & Wright, S. (2008). *Understanding Inequality, Poverty and Wealth: Policies And Prospects*. Policy Press.
- Roets, G., Bonte, J., Decoene, J., Myny, F., & Dermaut, D. (2013). *"Laat mijn kop met rust!": een project over straatwijs opvoeden*. Garant.
- Roets, G., Roose, R., Schiettecat, T., & Vandenbroeck, M. (2016). Reconstructing the Foundations of Joined-Up Working: From Organisational Reform towards a Joint Engagement of Child and Family Services. *British Journal of Social Work*, 46(2), 306– 322. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu121>
- Roets, G., Rutten, K., Roose, R., Vandekinderen, C., & Soetaert, R. (2015). Constructing the “child at risk” in social work reports: a way of seeing is a way of not seeing. *Children & Society*, 29(3), 198-208. <https://doi.org/10.1111/chso.12115>
- Roets, G., & Van Hove, G. (2014). *Qualitative research for educational sciences*. Second edition Harlow: Pearson.
- Roevens, E., Op de Beeck, L., Pleysier, S., Put, J., Van Regenmortel, T., Hermans, K., & Voets, J. (2020). *Evaluatie van het decreet van 12 juli 2013 betreffende de integrale jeugdhulp*. Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Roose, R. (2006). *De bijzondere jeugdzorg als opvoeder*. Academia Press.
- Roose, R. (2008). Kinderrechten en jeugdhulpverlening. *Kinderrechten in België*, 137–145.
- Roose, R., Roets, G., & Schiettecat, T. (2014). Implementing a strengths perspective in child welfare & protection: a challenge not to be taken lightly. *European Journal of Social Work*, 17(1), 3-17. <https://doi.org/10.1080/13691457.2012.739555>
- Roose, R., De Vos, K., Kerger, D., Verstraete, P., Grymonprez, H., & Roets, G. (2015). Vermaatschappelijking van de zorg: zijn we ongerust genoeg. In Verstraete, P. (Red.) *Handboek Integrale Jeugdhulp*, (cahier 3), 67–70.
- Roose, R., Roets, G., & De Bie, M. (2012). Irony and social work: in search of the happy Sisyphus. *British Journal of Social Work*, 42(8), 1592–1607. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr163>
- Saar-Heiman, Y., & Gupta, A. (2019). The Poverty-aware paradigm for child protection: A critical framework for policy and practice. *British Journal of Social Work*, 50(4), 1167-1184. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz093>
- Santkin, J. (1994). *Algemeen verslag over de armoede*. Koning Boudewijnstichting.
- Schiettecat, T., Roets, G., & Vandenbroeck, M. (2017). What families in poverty consider supportive: welfare strategies of parents with young children in relation to (child and family) social work. *Child & family Social Work*, 22(2), 689–699. <https://doi.org/10.1111/cfs.12285>

- Schiettecat, T., Roets, G., & Vandenbroeck, M. (2017). Hide and seek: political agency of social workers in supporting families living in poverty. *The British Journal of Social Work*, 48(7), 1874–1891. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx129>
- Schiettecat, T., Roets, G., Vandenbroeck, M. (2018). Capturing life histories about movements into and out of poverty: A road with pits and bumps. *Qualitative Social Work*, 17(3), 387-404. <https://doi.org/10.1177/1473325016674545>
- Schram, S. F. (2015). *The Return of Ordinary Capitalism: Neoliberalism, Precarity, Occupy*. Oxford, OUP.
- Scourfield, J., & Welsh, I. (2003). Risk, Reflexivity and Social Control in Child Protection: New Times or Same Old Story? *Critical Social Policy*, 23(3), 98–120. <https://doi.org/10.1177/02610183030233005>
- Serrien, L. (2016). Na achttien jaar eindelijk volwassen? Hervormingen in de jeugdhulp. *Sociaal.net*. <https://sociaal.net/achtergrond/hervormingen-in-de-jeugdhulp/>
- Sicora, A. (2010). Self-evaluation of social work practice through reflection on professional mistakes: Practice makes “perfect”? *Social Work Review*, 4, 153 – 164.
- Spratt, T., Devaney, J., & Frederick, J. (2019). Beyond Signs of Safety: reimagining the organisation and practice of social work with children and families. *British Journal of Social Work*, 49(8), 2042-2058. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz023>
- Stanford, S. (2010). ‘Speaking back’ to fear: responding to the moral dilemmas of risk in social work practice. *British Journal of Social Work*, 40(4), 1065–1080. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp156>
- Spiesschaert, F. (1997). *Lettertjes in de soep: kinderrechten en preventie*. Garant.
- Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (2020). *Evaluatie van het decreet van 12 juli 2013 betreffende de integrale jeugdhulp*. <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/document-view/5EDF3690AD26920008000076>
- Timor-Shlevin, S., Hermans, K., & Roose, R. (2023). In search of social justice-informed services: A research agenda for the study of resistance to neo-managerialism, *The British Journal of Social Work*, 53(1), 23–39. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac131>
- Timor-Shlevin, S., Saar-Heiman, Y., & Krumer-Nevo, M. (2023). Poverty-Aware Programs in Social Service Departments in Israel: A Rapid Evidence Review of Outcomes for Service Users and Social Work Practice. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(1), 889. <https://doi.org/10.3390/ijerph20010889>
- Turnell, A. (2018). *Signs of Safety Comprehensive Briefing Paper* (4de editie). East Perth.
- Vandenbroeck, M. (2019). *Het gezin is dood, leve het gezin: van verdeelde naar gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid*. Gompel&Svacina.

- Verhellen, E., Spiesschaert, F., & Cattrijsse, L. (1989). *Rechten van Kinderen : Een Tekstbundel van de Rijksuniversiteit Gent Naar Aanleiding van de UNO-Conventie Voor de Rechten van Het Kind*. Kluwer.
- Vettenburg, N. (2003). *Preventie gespiegeld: visie en instrumenten voor wenselijke preventie*. LannooCampus.
- Vyvey, E., Roose, R., De Wilde, L., & Roets, G. (2014). Dealing with risk in child and family social work: From an anxious to a reflexive professional? *Social Sciences*, 3(4), 758– 770.
<https://doi.org/10.3390/socsci3040758>
- Watson, D. (2000). Managing in higher education: the 'wicked issues'. *Higher Education Quarterly*, 54(1), 5-21. <https://doi.org/10.1111/1468-2273.00142>
- Whittaker, A., & Taylor, B. (2017). Understanding risk in social work. *Journal of Social Work, Practice*, 31(4), 375-378. <https://doi.org/10.1080/02650533.2017.1397612>
- Webb, S. A. (2001). Some considerations on the validity of evidence-based practice in social work, *British Journal of Social Work*, 31(1), 57-79. <https://www.jstor.org/stable/23716252>
- Zacka, B. (2017). *When the state meets the street: public service and moral agency*. Harvard University Press.